

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar¹

Suat Zeyrek²

Hasan Hakan Ulutin³

Özet

Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyıldan itibaren Batılı devletlerin emperyalist politikalarına karşı yalnız kalmış böylece Balkanların önemli bir kısmını kaybetmiştir. Balkanlarda üçü bağımsız biri özerk yeni devletler ortaya çıkmıştır. Batılı devletler bir bütün halinde Osmanlı Devleti aleyhine ittifak etmiştir. Buna rağmen Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığına dair yanlış bir algı Türk tarihçiliğinde mevcuttur. Balkan Savaşı öncesi ve savaş sırasında yaşanan gelişmeler ile asker-siyaset ilişkilerinde, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki olumsuz etkisinin özellikle hiç değerlendirilmediğini görüyoruz. Balkan Savaşı'ndan hemen sonra Almanya ile ilişkiler en üst düzeye çıkarılmış, Liman von Sanders başkanlığındaki askeri misyon 1913 yılı sonlarında İstanbul'a gelmiştir. Bu askeri misyon Osmanlı Devleti'ni yaklaşmakta olan Dünya savaşına hazırlamıştır. Osmanlı askeri erkânı, Almanya'nın etkisine girmiştir. Helmut von Moltke ile başlayan ve Colmar von der Goltz ile devam eden Alman askeri ve siyasi misyonunun amacı Osmanlı ordusunda Alman sistemini kurmak ve kendi silahlarıyla donatılmış müttefik bir ordu hazırlamaktır.

Bu çalışmada Almanya'nın Balkan politikasında Osmanlı Devleti'ni yok sayan bir tutum içinde olduğu ortaya konulmak istenmiştir. Almanya'nın Osmanlı Devleti aleyhine davrandığı tespit edilmiş ve Balkanların kaybedilmesindeki etkisi gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Osmanlı Devleti, Şark Meselesi, II. Abdülhamid, Balkanlar.

¹ 14-17 Kasım 2013 tarihinde Julius-Maximilians-Universität Würzburg/Almanya'da düzenlenen "Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle II. Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projesi Birimi (BAP) tarafından 36951 nolu UDP projesi olarak desteklenmiştir.

² Doç. Dr. Suat Zeyrek, szeyrek92@hotmail.com

³ Dr. Hasan Hakan Ulutin, hulutin@gmail.com

Balkans in Germany's Eastern Policy

Abstract

Ottoman state had lost a large part of Balkans as a result of being powerless against Western imperial policies in the nineteenth century. Four states, three independent and one autonomous state, had been established in Balkans. It is seen that Western states were allied with each other in Balkan policy against Ottoman State. Nonetheless, there is a misperception in Turkish public opinion about Germany which was that the German friendship has constantly been emphasized. The negative influence of Germany in the developments before and during the Balkan wars and the military-political relations, have never been evaluated. Because right after the war, relations with Germany were increased to the highest level and military mission led by Liman von Sanders arrived in Istanbul in late 1913. This military mission prepared the Ottoman Empire to the upcoming World War I. Ottoman military officials were so much affected by Germany that they eagerly strived to enter the war. The purpose of the German military and political mission starting with Moltke and continuing with Von der Goltz, was to set up the German system in the army and to win an ally equipped with their own weapons.

The aim of this study is to show that German adopted a Balkan policy ignoring Ottoman Empire. It is argued that Germany constantly played a double game against Ottoman Empire. The paper shows the role Germany played in losing Balkans.

Key Words: Germany, the Ottoman Empire, the Eastern Question, Abdulhamid II, the Balkans.

Giriş

Osmanlı Devleti, 1755-1833 yılları arasında Fransa'ya, 1833-1883 yılları arasında İngiltere'ye ve 1883-1918 yılları arasında da Almanya'ya yakınlaşmıştır. Zayıflığının bedelini ağır ödeyen Osmanlı Devleti, sonuçta istinat ettiği devletlerin kendisini sömürgeleştirmek hedefine maruz kalmıştır. 1870'li yıllarda Büyük Almanya doğuyordu.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

Fakat Almanya'nın Avusturya, Rusya ve Fransa gibi devletlerle sorunu olduğu için geçici bir süre içe dönük ve barışçı bir politika takip etmesi zorunlu görülüyordu. Bismarck, Osmanlı Devleti ile ilgili sorunlara hiç ilgi göstermediği gibi, “*Eğer Rusya İstanbul'a gitmek istiyorsa onu bundan men edecek ben değilim*” diyerek “*Alman menfaatini görmediğim sürece, Almanya'nın doğu ile ilgili meselelere her hangi bir şekilde katılmasını tavsiye etmiyorum*” yorumunu yapmıştır.⁴ Almanya 1886'da harekete geçerek Avusturya ile Rusya'yı kaybetmemek için bu devletlerin Balkanlar'daki çıkarlarını kabul ederek onlarla uzlaşma yoluna girmiştir. Bu sebeple Bismarck en azından belli bir süre için Balkanlar ve Boğazlarla hiç ilgilenmediğini göstermek istemiştir. Hatta Bismarck daha da ileri giderek Balkanlardan, “*Bir Pomeranya⁵ askerinin kemiklerine bile değmez*” diyerek bahsetmiştir.⁶ Bismarck bu sözü 1875 yılındaki Balkan bunalımı sonrası Berlin'e gelen Rus Dışişleri Bakanı Prens Aleksandr Mihayloviç Gorçakov'a da ifade etmiştir.

Bismarck'ın Balkanlar ve doğuda etkili olmayan dış politika izlemesinin önemli bir nedeni Rusya'ydı. Zira Fransa'ya karşı yeni kurulan Alman birliğini güçlendirmek istiyordu. Bunun için Rusya'nın nüfuz alanına müdahale ederek bir çatışmaya girmekten kaçındı. Bismarck'ın amacı Alman siyasi birliğini güçlendirdikten sonra, İngiltere ve diğer emperyalist güçlerin karşısına çıkmaktı. Bundan sonra doğuya doğru (*Drang nach Osten*) genişleme ve yayılma siyaseti başlayacaktı. Bu siyaset doğrultusunda ilgili ülkelere dair bilgiler toplanıyordu. Fransa'yı 1870-1871 Savaşı'nda yenmeden önce Bismarck'ın Fransız topraklarında 20.000 casusu bulunuyordu.⁷ Bismarck Fransa ile bir savaşın kolay olmayacağını bildiğinden savaşı geciktirerek Prusya ordusunu 100.000'den fazla usta erle kuvvetlendirdi.⁸ Böylece Fransa'yı yenme imkanı buldu. Fransa'yı yendikten sonra Avrupa'da kurduğu düzeni sürdürmek için Avusturya'yı Selanik'e doğru yayılmaya, Rusya'yı da Balkanlardaki gelişmelerle ilgilenmeye bir süre için teşvik etti. Almanya, doğu ile ilgili en önemli fırsatı Berlin Antlaşması ile yakaladı. Balkanlardaki dengeleri alt

⁴ Necmettin Alkan, “II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her iki Tarafın Beklentileri”, İ.Ü. *Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı:43, İstanbul 2007, s. 146; Süleyman Kocabaş, *Alman Kapanı Almanya'nın Nasıl Sömürgesi ve Eyaleti Yapılacaktık? (1883-1918)*, Vatan Yayınları, İstanbul 2002, s. 10-11.

⁵ Pomeranya Polonya ile Almanya'nın Baltık kıyısındaki topraklarıdır. Pomeranya önce İsveç sonra da Prusya'nın hâkimiyetine girdi. Pomeranya askerleri, en eğitimsiz ve ucuz donanımlı bölgesel unsurlardı.

⁶ Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarihi*, Sander Yayınları, İstanbul 1975, s. 37; David Walder, *Çanakkale Olayı*, Çev. M. Ali Kayabal, Milliyet yay., İstanbul 1970; İlber Ortaylı, *Eski Dünya Seyahatnamesi*, Aşina Kitaplar, İstanbul 2007, s. 95; Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s. 11.

⁷ Mithat Aydın, “19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri”, *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:32, sayı:53, 2013, s. 39.

⁸ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, AÜ SBF Yayınları, Ankara 1975, s. 178.

üst eden bu anlaşma yeni bir sıcak çatışmanın habercisi olmuştu. Bu durumu ortadan kaldırmak için Berlin’de hemen bir kongre düzenlenmiş ve Bismarck, ortaya çıkan krizi kendi lehine fırsata çevirmişti.⁹ Daha kongrenin başında Osmanlı delegelerine, “*Şimdiki durumu sizden saklamak istemem. Kongrenin Osmanlı Devleti için toplandığı zannında bulunarak kendinizi aldatmayınız. Eğer Ayastefanos Antlaşması Avrupa devletlerinin menfaatlerine dokunur bazı maddeler ihtiva etmeseydi, olduğu gibi bırakılırdı. Eğer Devlet-i Aliye’nin ısrarı yüzünden devletler beyninde savaş meydana gelecek olursa devletiniz için bunun kadar muzır bir şey olamaz*” demiştir.¹⁰

Nitekim Bismarck kongreye katılan Osmanlı delegelerini adeta yok saymıştır. Bosna-Hersek’in Avusturya’ya geçmesini Bismarck sağlamıştır.¹¹ Bismarck sürekli olarak Rus-Alman dostluğunun yüzyıllık geçmişine vurgu yapmıştır. Balkanlar konusundaki kıyamet değerlendirmesinde sürekli Pomeranya örneğini vermesi ile ilgili devletleri rahatlatmıştır. Berlin Konferansı ve sonrası antlaşma günleri, Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Aleksandr Mihayloviç Gorçakov’un ağır hasta olduğu bir döneme rastladığından, Rusya politik bir çembere alınmıştır. Berlin Kongresi’nin sonuçları Rusya’da Rus diplomasisinin yenilgisi olarak değerlendirilmiştir. Gorçakov buna rağmen Rusya’nın amacını şöyle açıklamıştır: “Devletimin amacı ahali-i hristiyaniyeye bir muhtariyet idarenin suret-i müessirede teminidir”.¹² Gorçakov hüznüyle şunları da yazdı: “Berlin Kongresi benim kariyerimde en karanlık sayfadır”.

Almanya, Berlin Kongresi’nden sonra Berlin’den Bombay’a uzanan 7B¹³ planını, ya da 3B planını (Berlin, Bosphorus, Bağdat) uygulamaya başlamıştır. Aynı dönemde İngiltere’nin de 3C planı (Calcuta, Cairo, Cape Town) bulunmaktaydı. Zira İngiltere, Hindistan’a ulaşacak bir yolu sürekli, açık tutma kaygısı taşıyordu.¹⁴

Türkiye tarihçiliğinde Batılı devletlerin olumlu-olumsuz politikaları çok sayıda eserde değerlendirilmiştir. Ancak Almanya’nın doğu politikası gerçekçi bir şekilde değerlendirilmiş değildir. Türkiye’de Almanya’nın değişmeyen müttefik bir devlet olduğu algısı vardır. Bunun doğru olmadığı Berlin Kongresi örneğinden anlaşılmaktadır.

⁹ Necmettin Alkan, *a.g.m.*, s. 147.

¹⁰ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, C:II, TTK, Ankara 1957, s. 65.

¹¹ Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatırlar II*, MEB, Çev. Nijad Akipek, İstanbul 1991, s. 311.

¹² *Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesidir*, Matbaa-i Amire 1297, s. 6.

¹³ Baş harfi “B” ile başlayan 7 şehri birleştirme projesidir. Bunlar; Berlin, Budapeşte, Belgrat, Bükreş, Bosphorus, Bağdat ve Bombay’dır. Bu plana “B.B.B” yani, Berlin-Bosphorus-Bağdat planı da denilmektedir.

¹⁴ Erhan Berat Fındıklı, *XIX. Yüzyılda Almanya ve Almanya-Osmanlı İlişkileri*, İ.Ü. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 51.

1.1. Almanya'nın Şark Siyaseti: Balkanlar

Alman emperyalizminin sağlam temellere oturması için çok sayıda ideolog değişik fikirler serdetmeye başlamışlardı. Alois Sprenger 1886'da, “*Şark, sömürgecilik için en güzel alandır. Eğer Almanya burayı ele geçirme fırsatını kaçırmazsa, dünyanın paylaşılmamış en güzel parçasını almış olacaktır. Şarkın sömürgeleştirilmesi Alman halkının bütün sınıf ve tabakalarına yarar sağlayacaktır*” demiştir.¹⁵ Hatta Pancermen Derneği 1895'te Türkiye'nin Asya'da bulunan topraklarının sömürgeleştirilmesini gündeme getirmiştir. Dernek, burayı Alman halkı için yeni bir yaşam alanı olarak görmüştür. Dernek Başkanı Ernst Hasse, Anadolu'nun işgal edilmesi Almanya'nın bir görevidir demiştir. Hasse, Alman göçmenler vasıtasıyla Anadolu'nun sömürgeleştirilmesini istiyordu. 1886'da yayınladığı bir bildiriye, Hindistan İngiltere için neyse Anadolu da Almanya için odur demiştir.¹⁶ Aslında Almanya'da şarkiyat alanında yapılan çalışmaların özünü Osmanlı Devleti'nin sömürgeleştirilmesi konuları oluşturuyordu. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne bakışı tamamen iktisadi beklentiler üzerine olmuştur. Frederick List'e göre, Türkiye'nin sömürgeleşmesiyle birlikte Orta Avrupa ile Doğu arasında yer alan önemli yollar Almanya'nın eline geçecek böylece Orta Avrupa'nın iktisadi dengesi değişecektir.¹⁷

İngiltere Başbakanı Lord Salisbury 1895'de II. Wilhelm'e Osmanlı topraklarını açıkça paylaşma teklif etti. Fakat şartlar uygun bulunmadığından reddedildi.¹⁸ 1897'de Almanya Başbakanı Prens Bernhard von Bülow, Almanya'nın çıkarlarının Doğu Asya'da olduğunu, kendilerinin de büyük güçler gibi orada olmak istediklerini, kimseyi gölgeye bırakmak istemediklerini ama kendilerinin de güneşte yerleri olmasını istediklerini belirtti.¹⁹ Zaten 1888'de tahta çıkan II. Wilhelm, Alman idealini “Güneşte bir yer edinmek” (Plats an der Sonne) şeklinde formüle etmişti. Wilhelm'in “İstikbalimiz denizdedir! Yani zamanımızda dünyaya hâkim bir devlet tesisi ancak beyne'lmilel ticaretle, mâverâ-yı icarda icra edilen ve devamı, terakkisi ve istinadi için satvetli bir kuvve-i bahriyeye muhtaç olan ticaret-i vasiâ ile kâbildir. Binaenaleyh denizlerin serbest, boğazların ve kanalların açık olması, geçit noktalarının elde bulunması büyük milletlerin her zamandan ziyade bu gün menafi-i

¹⁵ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 2009, s. 17.

¹⁶ Fahri Türk, *Türkiye İle Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 57.

¹⁷ Türk, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁸ Türk, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁹ Mehmet Beşirli, “İttihatçılar ve Alman Nüfuzunun Tanınması”, *Türkler*, C.14, Ankara 2002, s. 321.

hayatiyesi iktizasındandır. Ticarete hâkim, hükümdar-ı cihandır. Ticaret-i bahriye ise kesb-i ehemmiyet etmek isteyen her milletin şerait-i esasiye-i hayatiyesindendir” şeklindeki görüşü bu yer edinmenin ticari boyutunu anlatıyordu.²⁰ Bülow ise milliyetçi duygulara çağrıda bulunarak işçi kitlelerini harekete geçirmekten bahsediyordu.²¹ Bundan bir yıl sonra da Alman Pancermen topluluğu, “*Osmanlı'nın Mirası Üzerinde Almanya'nın Hakları*” adıyla bir broşür yayınlarak Alman göçmenlerin Osmanlı topraklarında koloniler kurmasını istedi.²²

Bu anlayış biçimi, Avrupa'da yeni bir emperyalist gücün doğmakta olduğuna işaret etmekteydi. II. Wilhelm, Almanya'nın Roma İmparatorluğu azametine sahip olması gerektiğini söylüyordu. Bu düşüncelerle Almanya, Osmanlı'da iktisadi sahada rekabetsiz bir ortamın oluşması için uğraşıyordu. Almanya'nın Osmanlı toprakları üzerinde değişik tasarruf planları yeni değildi. 1835'te Prusya'dan Osmanlı ordusunda reform yapmak üzere İstanbul'a gelen Moltke'nin Filistin'de bir Alman Prensligi kurulması için Almanların Anadolu'ya göçünü Kayzere tavsiye eden raporu mevcuttu. Almanya dünyada sömürgecilik çerçevesinde bakir alanlar olarak görülen Rusya, İran, Çin ve Osmanlı Devleti'ne yönelmişti. Fakat kısa sürede Çin, Rusya ve İran'ın Alman nüfuz alanına girmeyeceği belli oldu. Bundan sonra Almanya'nın hayat alanı olarak gördüğü tek yer Osmanlı Devleti kalmıştı.²³ Alman siyasetinin İstanbul'da hâkim bir vaziyet alması için imparator II. Wilhelm, İstanbul'u 1898 yılında ikinci kez ziyaret etti. İstanbul'un her gün bir semtini gezen imparator, Türk ordusunun tensik ve takviyesiyle uğraşması için gerekli kolaylıkları sağlayacağını beyan etti.²⁴ 1890'lı yıllarda Almanya'nın takip ettiği dünya politikası (weltpolitik) etkili olmaya başlamıştı. Türklerin Balkanlar'dan Anadolu'ya çekilmesi gerektiği söylendiği gibi Goltz Paşa tarafından başkent İstanbul'dan bir Anadolu kentine taşınması bile tavsiye edilmişti. Goltz'un bu telkinlerinden anlaşılan Türklerin Balkanlar için mücadeleye girmesine gerek kalmadan Anadolu'ya çekilerek varlığını sürdürmesine izin verileceğiydi. Osmanlı Devleti için Balkanlar'da mücadele etmek doğrudan Avusturya ve Rusya'yı karşısına almaktı. Almanya, Türkler için bu iki devletle karşı karşıya gelmek istemiyordu. Hatta Goltz, İstanbul'un Fatih tarafından

²⁰ Renée Pithon, “Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, Çev. Hüseyin Nuri, Transkripsiyon: Erdoğan Keleş, *Tarih Okulu*, Ocak-Nisan 2010, sayı:VI, s. 74.

²¹ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Dost Kitabevi, Ankara 2002, s. 162.

²² Doğan Avcıoğlu, *31 Martta Yabancı Parmağı*, Bilgi Yayınları, Ankara 1969, s. 23.

²³ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Alkim yay., İstanbul 2005, s. 15-17.

²⁴ Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Sultan Abdülhamid*, İstanbul 1990, s. 72.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

hükümet merkezi yapılmasının Osmanlı Devleti'nin gizli çöküş nedeni olduğunu söylemişti.²⁵ Bu gibi gerçeklerden uzak yorumlarda bulunanlar ve Osmanlı Devleti'ne kurtuluş reçetesi sunanlar az değildi. Goltz'un Wilhelm Almanyası'nın istila siyaseti ve kâr peşinde koşan büyük sanayi ve finans çevreleri yararına yaptığı çalışmalarını perdeleyen kişi olduğu da görülmektedir.²⁶

Goltz'un Andonyan'ın iddiasına göre önemli bir tezi daha vardı. O da, Türkiye'nin Ermeni unsurunu kendisine bağlı olarak muhafaza etmek suretiyle bir Asya devleti olduğu takdirde varlığını daha kolay sürdürebileceğini söylemesiydi.²⁷ Goltz Paşa Osmanlı Devleti'nde ihtilali yapan subayların önemli bir kısmının rahle-i tedrisinden geçtiğini açık bir şekilde ifade etmekten de çekinmemişti.²⁸ Bu etkiyi imparator II. Wilhelm de doğrulamış, “*İhtilal Paris ve Londra'daki Jön Türkler tarafından değil, sadece ordu, aslına bakılırsa Almanya'da eğitilen Alman subayı olarak adlandırılanlar tarafından yapılmıştır. Bu tam bir askeri ihtilaldir. Subaylar, defterleri elinde tam Alman gibidirler*” demiştir.²⁹ Fakat II. Abdülhamid'in hal'inden sonra İttihatçıların Almanya ile hemen sıkı bir irtibat kurmaları mümkün olmadı. Zira ihtilalin ardında İngilizler vardı.

1.2. Abdülhamid Dönemi Alman Politikaları ve Balkanlar

Almanya'nın doğuya doğru (Drang nach Osten) politikasına başladığı sırada Osmanlı tahtında kendine has bağımsız, ulusal bir siyaset takip eden II. Abdülhamid vardı. Berlin Antlaşması'ndan sonra Almanların Türkiye'ye yakın ilgileri ve destekleri arttı. II. Wilhelm'in 1889'deki İstanbul ziyaretinden bir yıl sonra Konya-Bağdat demiryolu hattı ön imtiyazı, Alman-Fransız ortaklı Anadolu Demiryolu Şirketine verildi.³⁰ Bu yol, biri ekonomik ve ticari, diğeri de siyasi ve askeri yönü olmak üzere iki bakımdan önemliydi.

²⁵ Von der Goltz, *1912-1913 Balkan Harbi Barışından Sonra Osmanlı Yönetimi Üzerinde Düşünceler*, Yıldız, İstanbul 1970, s. 16-17.

²⁶ Lothar Rathmann, *Berlin-Bağdat Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, (Haz. Ragıp Zarakolu), Belge, İstanbul 1982, s. 33.

²⁷ Andonyan, *a.g.e.*, s. 83.

²⁸ Odile Moreau, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri “Yeni Düzen”in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*, Bilgi Ün. Yayınları, İstanbul 2010, s. 57.

²⁹ Necmettin Alkan, *Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler 1889-1908*, Selis, İstanbul 2009, s. 53.

³⁰ Sultanın Almanya'dan yana tercihini kullanması bir kısım İngiliz etkisindeki kişileri ve menfaatlerini İngiltere'ye bağlamış olanları rahatsız etmişti. Hatta Damat Mahmut Paşa, imtiyazın Almanlara verilmiş olmasından dolayı üzüntü ve kızgınlıkla Avrupa'ya kaçmış ve Jön Türk hareketine katılmıştı. Bkz. Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987, s. 41.

Dolayısıyla Alman sermaye sahipleri için büyük öneme sahipti.³¹ II. Abdülhamid’de kişisel olarak Almanya’ya yakın durarak Rusya ve İngiltere’nin tazyikinden kurtulunabileceği düşüncesindeydi.³²

Osmanlı Devleti, Meşrutiyet’in ilanına kadar Rusya ve İngiltere’nin yıkıcı etkilerini bertaraf edememiş olsa da Alman yatırımları ve birçok sanayi mamulünün topraklarına ulaşmasını sağlamıştır. Özellikle Bağdat demiryolu hattının ilk etapları olan Haydarpaşa-İzmit hattının 1886’da, İzmit-Adapazarı hattının 1890’da ve Bilecik hattının 1893’te işletmeye açılması bunun en somut göstergeleridir.³³ Ayrıca 1892’de Ankara-Kayseri ile Eskişehir-Konya hatları da sekiz yılda tamamlanması şartıyla ihale edilmiştir. 1896’da 444 kilometre hat döşenerek Konya’ya ulaşılmıştır. 1908 yılına kadar iki ülke arasındaki ilişkiler karşılıklı menfaatler çerçevesinde devam etmiştir. Fakat bir süre Londra’da bulunmuş Abdullah Cevdet gibi İngiliz etkisindeki kişiler, Almanya’ya yakın olunmasını istememekteydi. Abdullah Cevdet, Abdülhamid rejiminin desteklenmesi ve korunması ile Almanya’ya yakın olunması arasında bir bağ kurmakta ve bu yakınlığa şöyle isyan etmekteydi: “*Millet gözünü aç! Senin en büyük düşmanın bizzat kendin, ikinci düşmanın II. Abdülhamid, gizli düşmanın da Almanya, Alman devletidir*”.³⁴ Abdullah Cevdet ayrıca, “Düşmanımızın dostu düşmanımızdır” demektedir. Diğer bir Jön Türk muhalifi olan Mehmed Ubeydullah Efendi de “Sultan Hamid politikasının aleyhinde bulunmak maksadıyla Alman politikasının aleyhinde bulunmak izzet-i nefis sahibi olmaktır” demektedir.³⁵ Bütün bu etkili muhalefete rağmen Almanya’nın nüfuzu kendini gün geçtikçe hissettirecektir.

1908’de yaşanan darbeden sonra İttihatçılar, II. Abdülhamid’in takip ettiği dış politikaya da muhalif tavır almışlar, Almanya yerine İngiltere ve Fransa’ya yakınlaşmışlardır. Bununla birlikte II. Meşrutiyet’ten sonra Almanya’dan uzaklaşılmasını sağlayan bazı gelişmeler de vardı. Avusturya’nın Bosna-Hersek’i ilhakı, Girit’in Yunanistan’a katıldığı açıklaması ve Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi karşısında Berlin diplomasinin edilgen hali, geçici olarak da olsa Almanya ile gerginlik yaşanmasına neden olmuştu. Almanya’nın Bosna konusundaki suskunluğu Osmanlı hükümetini başka arayışlara

³¹ İbrahim Latif, *Rusya Devleti’nin Devlet-i Osmaniye’ye Karşı Olan Vaziyet-i Siyasiyesi Bağdat Şimendiferi, Almanya Devleti’nin Hafa’ya Siyaset-i Şarkıyyesi*, (Haz. H. Basri Hürata) Kütahya 2011, s. 64.

³² Nitekim II. Abdülhamid’in “Almanlar bana, izin verdiğim kadar iyilik ediyorlar, Avrupa’nın geri kalanı ise bana yapabildikleri ölçüde zarar veriyor” dediği söylenir. Bkz. Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 296.

³³ Mehmet Beşirli, *a.g.m.*, s. 321.

³⁴ Hans-Lukas Kieser, *Türklüğe İhtida*, İletişim, İstanbul 2008, s. 61.

³⁵ Ortaylı, *Alman Nüfuzu*, s. 173.

yöneltilti. Jön Türk hareketinin baskısı ister istemez II. Abdülhamid'i kararlı adımlar atmaya zorladı. Padişah İngiltere ve Fransa'ya bağlı olmamak için en azından daha az tehlikeli olan Almanya'ya yönelmek zorunda kalmıştı. Fakat şu hakikati de göz ardı etmemek gerekir. II. Abdülhamid'in Alman taraftarlığı ve dostluğu İttihatçılarla mukayese edilmeyecek kadar sathidir. Padişah hiçbir zaman Alman müşavirlerin ve eğitimcilerin ordu üzerinde gerçek anlamda hâkim olmalarına taraftar değildi.³⁶ Almanya'yı bir rekabet unsuru olarak kullanmak amacı vardı. Çünkü askeri güç açısından, Almanya'nın kayıtsız şartsız itaat anlayışı içinde eğitilen ve iyi yetiştirilmiş bir ordusu vardı.³⁷

Osmanlı Devleti, 1880'lerden sonra dağılmayı durdurmak için ülkenin savunma kabiliyetini artırıcı önlemlere yönelmişti. Bu bir bakıma kaygıların sonucuydu. Almanlar denge politikasına oynayan II. Abdülhamid'i kendi yanlarına çekmek için bazı girişimlerde bulunuyorlardı. Almanya'da yayımlanan kitaplarda Osmanlı'nın devamlı bir Rus tehdidi altında bulunduğu her an işgal edilebileceği şeklinde bir kanaat uyandırılıyordu.³⁸ Nitekim bunun altyapısı da hazırlanmıştı. Rus emperyalizmi dünyanın dikkatini İstanbul üzerine çekmişti. Dostoyevski bile, "*Evet İstanbul bizim olacaktır. Önemli bir liman olduğu için değil, Rusya'yı kapalı bir odadan çıkardığı ve Slav birliğini tamamlaması için bize lazımdır*" demiştir.³⁹ 1896'da Rusya'nın İstanbul elçisi olan Aleksandr Nelidov da Rusya'nın boğazları ele geçirmesi gerektiğini ifade etmişti. Ancak Rus Dışişleri Bakanı Aleksandr İzvolski farklı bir plan yaparak, 1908'de Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Aehrenthal ile bir anlaşmaya varmıştı. Buna göre Avusturya, Bosna Hersek'i topraklarına katacak ve bu durumu Rusya kabul edecekti. Avusturya'da Boğazların Rus savaş

³⁶ İlber Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz*, Timaş, İstanbul 2008, s. 180.

³⁷ Rathmann, *a.g.e.*, s. 27.

³⁸ Almanya ve Avusturya'da yayımlanan çok sayıda askeri ve politik etütlerde Osmanlı Devleti'nin İngiliz ve Rusların baskısı altında olduğu, içerideki azınlıkların kışkırtıldığı, hatta Ermeni sorununun körüklendiği belirtilmiştir. Ayrıca ülkenin değişik yerlerinde 50 yıldan beri yerel sorunlar icat edildiği dile getirilmiştir. Bu eserler Türkiye üzerine bir Rus saldırısının her an mümkün olabileceğini işlemiştir. Bu yüzden hemen Türkçeye çevrilerek nüsha halinde padişaha takdim edilmişlerdir. Bu konuda yazılan çok sayıda kitaptan ikisini örnek verebiliriz. Birincisi, Hans Barth tarafından yazılmıştır. H.Baret, Berliner Tageblatt Gazetesi'nin Roma temsilcisiydi. 1898'de Türke Wachre Dich! (Türk Kendini Savun) adıyla yazdığı bu eser "Osmanlı Kendini Müdafaa Et" şeklinde tercüme edilmiştir. Diğeri de Von F., "Darf Russland einen Angriff auf den Bosphorus wagen?", Wien 1892. (Ruslar İstanbul'a Saldırabilirler mi?) adındadır. Bu eserlerde Türklerin kendilerini dış düşmanlara karşı koruyacak tek devlet olan Almanya ile birlikte hareket etmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte 1882 yılından itibaren Rusya Hariciye Nazırı Nelidov tarafından ileri sürülen "ani bir baskınla boğazı ele geçirme tasarısı", Rusya erkânı ve askerleri için çok cazip bir hal çaresi olarak ortaya atılıyordu. Ruslar meşrutiyetten sonra İstanbul Boğazı'nı ele geçirmeyi iyice akıllarına koymuşlardı. Hatta Çar II. Nikolay kendisine tasdik için sunulan bu mazbataya "tamamıyla muvafik buluyorum" şerhini koymuştu. Bazı Rus subayları da boğaz harekâtı için plan hazırlama emri almışlardı. Bkz. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1971, s. 143.

³⁹ Goltz Paşa'nın Hatıratı, İmparatorluk Döneminde Türk-Alman İlişkileri, (Haz. Faruk Yılmaz), Berikan, Ankara 2004, s. 17.

gemilerine açılmasına itiraz etmeyecekti. Avusturya 1908’de hedefine hemen ulaşmıştı, fakat Rusya’nın boğazlarla ilgili durumu değerlendirmesine vakit kalmamıştı.⁴⁰

II. Abdülhamid bu savunma konsepti içinde demiryolları projesini ön plana çıkarmaya başladı. Almanya’nın 50 yıldan beri takip ettiği politikalarının bir sonucu olarak II. Wilhelm İstanbul ve Kudüs’ü ziyaret etmişti. Bu ziyaret Ortadoğu’da yeni bir dönemin başlangıcı oldu.⁴¹ Selahaddin Eyyubi’nin mezarı başına çelenk koyarak Almanya için yeni bir siyasi düstur hükmünde olan, “*Ben üç yüz milyon İslam’ın dostu olmak isterim*” sözleriyle dostluğun temellerini atmaya çalıştı.⁴² Bunun sonucunda Bağdat demiryolu projesi kapsamında Konya-Eskişehir hattı imtiyazı Almanya’ya verildi. Ayrıca padişah, II. Wilhelm’e Fransisken Latin Katoliklerine mahsus bir mabet inşası için arsa tahsis etti.⁴³ Yapılan yolların somut katkısı, 1897 Osmanlı-Yunan savaşında kazandırdığı hareket kabiliyetiyle ortaya çıkmıştı. Alman hükümetinin Türkiye’ye yakınlığına karşın, Alman kamuoyu ikiye bölünmüş durumdaydı. Hatta 1897’de Berlin’de toplanan Nasyonal Sosyalist Kongresi’nde Alman Yahudisi olan August Bebel, Osmanlı’nın ortadan kaldırılması yolunda konuşmalar yapmıştı. Aynı yıl J. E. Jörg, Almanya’nın dâhil olduğu, İngiltere dışında kalan bütün batılı devletleri Osmanlı’daki hadiseler ve Balkanlar’daki duruma seyirci kalmakla suçlayıp, Osmanlı’ya karşı yeni bir Haçlı seferi hazırlanmasını teklif etmişti.⁴⁴

II. Abdülhamid, demiryollarını tamamlamak için ve Avrupa sermayesini çekmek amacıyla Fransa ve Rusya’yı da bu projelere ortak etmeye çalışıyordu. Almanya bir Alman-Fransız ortak şirketi olan Bağdat Demiryolu şirketindeki payını hâkim pay haline getirmişti. Osmanlı topraklarındaki Alman demiryolu yatırımları Alman diplomasisi için önemli bir vasıtaydı. Bu sebeple İngiltere, Rusya ve Fransa, Almanya’nın nüfuzunu kırmak için Bağdat demiryolunun tamamlanmasına engel olmaya çalışıyorlardı.⁴⁵ İngiltere’nin artan gücü ve meşrutiyetten ilanından sonra Sadrazam olan Kamil Paşa ile İttihat ve Terakki’nin bazı ileri gelenlerinin İngiliz yanlısı olması, imparatorluk üzerinde Alman nüfuzunun

⁴⁰ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*, (Çev. Figen Dereli), İnkılâp, İstanbul 2011, s. 434-435.

⁴¹ Ulubelen, *a.g.e.*, s. 17.

⁴² Jek, *Balkan Harbi’nden Sonra Şarkta Almanya*, İstanbul 1331, s. 5; Joan Haslip, *a.g.e.*, s. 257; Ali Kemal Aksüt, “Tarih Boyunca Türk - İngiliz Münasebetleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı:72, s. 4206.

⁴³ *BOA. Y.PRK.EŞA*, Dosya no:32, Gömlek: 86. (29 Zilhicce 1316/ 10 Mayıs 1899)

⁴⁴ Kemal Beydilli, “Türk, Savun Kendini! veya II. Wilhelm Almanyasında Anti –ve Pro- Türk Propaganda”, *Tarih ve Toplum*, sayı:37, İstanbul 1987, s. 106.

⁴⁵ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik ilişkileri (1911-1912)*, (Çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 17.

azalmasına neden olmuştu.⁴⁶ Nitekim bu değişimler sonucu Bağdat demiryolu tamamlanamayan bir hat olarak kalmıştı. Zaten Türk siyasi düşüncesinde yoğun bir İngilizperestlik vardı. İngilizlerin Mısır'ı işgalinin Fransa'nın Tunus'a girmesini men etmek için olduğu bile söyleniyordu. İngilizperestlik problemlerin çözümünde bir hal çaresi olmuştu. İngiliz'i Anadolu'ya getirip nasihatleri üzerine işlerimizi düzeltmeliyiz diyenler çoğalmıştı.⁴⁷ Bu çerçevede tabii ki imtiyazlar Almanya'ya değil İngiltere'ye verilmeliydi. Cavid Bey ve bazı ittihatçı liderlerin amacı; Osmanlı'yı yeni bir yörünge arayışından uzak tutmak için evrensel güce yani İngilizlere yakınlaştırmaktı.⁴⁸ Cavid Bey 1911 yılı başlarında İngiltere ile daimi müttefik olmayı önerecek kadar ileri gitmişti. Bu gidişatı gözlemleyen birçok diplomatik ve ticari misyon Alman demiryolu rüyasının bittiğine inanıyordu.

İttihat ve Terakki'nin sivil kanadı için "Türkiye'de İngiltere'nin gücünü temsil ediyordu" demek yanlış olmasa gerektir. 1908'den sonra muhalif gruplarda Alman aleyhtarlığı belirgin bir hal almıştı. Hüseyin Cahid "*Kalbimizde İngiltere'ye karşı bi-payan bir hiss-i takdir ve muhabbet*", Abdullah Cevdet "*İngilizler Türkiye'nin bir yar-ı tarihi ve tabisidir, bu mülkün atisi ve hali İngiliz dostluğu ile temin olunabilecektir*", fırkasız muhaliflerden Refik Halit Bey, "*Denize düşerseniz yılana sarılınz kurtulursunuz, fakat Almanya'ya sarılmayınız, boğulursunuz*" diyordu.⁴⁹ Aydınlarının bu zihniyet yapısı içinde olduğu bir

⁴⁶ Mehmet Beşirli, *a.g.m.*, s. 323.

⁴⁷ Mehmet Kadri Nasih, *Seraih*, Paris 1912, s. 283.

⁴⁸ İttihat ve Terakki'nin kurulmasından sonra yayınladığı ilk resmi neşriyatı 1895'de Paris'te çıkardığı "Vatan Tehlikede" isimli risaledir. Bu risale cemiyetin temel görüşlerini ve kaygılarını taşımaya bakımından önemlidir. Kitaba verilen isim aynı zamanda Fransız İhtilali'nin parolalarından biridir. Fransız vatanseverlerini silah başına davet ederken söylenmiştir. Söz konusu risalenin çıkması İstanbul'da büyük telaş meydana getirmiştir. Harbiye'de cemiyet mensubu olmalarından şüphe edilenler tutuklanmaya başlamıştır. Bkz. Şükrü Hanioglu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul 1986, s. 181. "Vatan tehlikede" risalesi adından da anlaşıldığı gibi topluma korku salmakta, ülkenin bölünmekte olduğunu ileri sürmekteydi. Rusya'nın ve Batılı devletlerin Osmanlı topraklarını paylaşacağını, vatansever gönüllülerin Paris'te olduğu gibi fedakârlık yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu risaleye göre; Meclis ve meşrutiyetin yürürlüğe girmesi durumunda imparatorluğun kurtulacağı, Ermeni ahalinin kalabalık olduğu yerlerde ıslahat yapılması gerektiği ve en önemlisi ise İngilizlerin bize karşı gösterdikleri dostluğun hep zıddına gidilmiş olmasının yanlış olduğu ifade edilmiştir. Risale tam anlamıyla İngilizperestlik kokmaktadır. Risaleyi yazan İngiliz severlere göre Rusya'nın ilerleyişini ancak İngiliz dostluğu durdurabilir. Padişah akıllı davranıp İngilizlere yanaşmalıdır. İngilizler Türkiye'yi Kırım savaşında Rusya'nın istilasından kurtarmışlardır. İngilizler 13-14 senedir Mısır'a el uzatmış olduklarından şimdi sıra Anadolu'ya gelmiştir. Padişah ise adalet ve metanetle iş görmeye yaklaşmalıdır. İngilizler vatan tehlikesindedir. Devlet 17-18 senedir Batrya verdiği sözleri de tutmamaktadır. Bkz. Ali Birinci, *Tarih Yolunda Yakın Mazinin Siyasi ve Fikri Ahvali*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 100-116. Görüldüğü gibi İttihatçılar ortaya çıkarken tamamıyla İngiliz yanlısı bir politikadan yana olduklarını göstermektedirler. Bundan dolayı padişahı İngiltere'ye karşı mesafeli olmasından dolayı ihanetle suçlamışlardır. Bunun yanında risaledeki bir çok konu gerçeği yansıtmamaktadır. Bunlardan en önemlisi Kırım Savaşı'nda İngilizlerin Osmanlıya yardım ettiği propagandasıdır. Bu tamamen asılsızdır. Karl Marx savaş sırasında İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne ihanet ettiğini yazmıştır. Kars'ın Rusların eline geçmesi tamamen İngilizlerin politikasıdır. Bu risalenin bize göre en hakkaniyetli eleştirisi Osmanlı donanmasının bağlı tutularak Marmara Denizi'ne çıkarılmamasıdır. Bkz. 1855 Kars Kuşatmasının Öyküsü, Dr. Humphrey Sandwith (Sağlık Heyeti Başkanı), Mustafa Zarifi Paşa, Karl Marx, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2017, s.333-358.

⁴⁹ Ali Birinci, *Tarih Yolunda*, s. 124-125.

ülkede zabitlerin farklı bir hiss-i kalbe sahip olmaları beklenemezdi. Bundan sonra Almanların yapamadığı projeleri İngilizlerin devam ettireceği şeklinde bir algı oluşturuldu. Aslında Osmanlı için, ne Almanya'ya ne de İngiltere'ye dönük bir politika üretmek çözüm değildi. Osmanlı'nın, Batılı devletlerin rekabet şartlarından yararlanarak düşman nazarlarını çekmeden varlığını sürdürmesi en çıkar yol gibi görünmekteydi. Abdülhamid bunu denedi. Fakat Osmanlı Devleti'nin bürokrasisinde yuvalanmış olan İngiliz taraftarlarını aşamadı. Kendisinin ihtilal ile devrileceğini anladı. Bunu aşmak için İngiltere'ye göstermelikte olsa yakın durmak gerektiğini kavradı. Ahmet Emin Yalman, II. Abdülhamid'in 31 Mart'tan iki hafta önce Ali Haydar Mithat'a Londra sefareti teklif ettiğini ve şöyle dediğini iddia etmektedir: “*Ben Alman siyasetini takip etmekle aldandım. Bundan sonra İngiliz siyasetinden şaşmayacağım. Bunun için sizin Londra'da olmanızı istiyorum*”.⁵⁰

1.2. Jön Türkler Döneminde Balkanlar ve Alman Politikaları

Almanya, Osmanlı'yı elde etme konusunda kararlıydı. 1871 yılına gelindiğinde çelik üretiminde İngiltere'yi 1.392.000 ton geçmişti. İngiliz imparatorluğu her bakımdan kendini Almanya'ya karşı zayıf hissediyordu.⁵¹ Almanya'nın Avrupa dışında yayılması, Osmanlı Devleti'ne yaklaşması ile mümkün olabilirdi. Fakat bu duruma rağmen “Der Arme Konrad” adlı sosyalist parti organı II. Abdülhamid için “*devletin paraziti nasıl yaşıyor*” diyebiliyordu.⁵² Almanya aynı zamanda Kuzey Afrika'da da etkin olmaya çalışmış, Fas'ın madenlerini işletmek isteyince ikinci Fas krizi (1909-1910) yaşanmıştı. Fas buhranı da Fransa'nın lehine çözümlenince Almanya iktisadi menfaatlerini Osmanlı Devleti'nin zenginlikleri ele geçirmek olarak görmüştür. Almanya imparatoru II. Wilhelm bu projenin önemli adımı olarak I., II. ve III. Orduların Müfettişi Umumisi Mahmud Şevket Paşa'yı Almanya'ya davet ederek misafir etmiştir. Almanya'da yapılacak sonbahar manevralarında hazır bulunan paşa, Almanya'nın önemli sivil ve askeri tesislerine de ziyarette

⁵⁰ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C:1, İstanbul t.y., s. 90.

⁵¹ Harold James, *Alman Kimliği -1770'den Bugüne-* Kızılelma Yayınları, İstanbul 2009, s. 86.

⁵² İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu ve Alman Diplomasisi: Drang Nach Osten”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK, Ankara 15-17 Ekim 1997, s. 216. Berlin Sefiri Tevfik Paşa'nın şikâyetiyle bu haberi yayınlayan gazete anında Başbakan Schillingfust'un emriyle toplatılmıştı.

bulunmuştur.⁵³ Aynı dönemde hükümet 19 zabiti Almanya'ya tahsil amacıyla “*şiddetli ve kati bir ihtiyaç*” olarak göndermiştir.⁵⁴ Berlin'deki Türk elçisi Osman Nizami Paşa da 1910 Aralık sonlarında Türk hükümetinin bir miktar Alman öğretmenini daha Türk ordusunda görevlendirmek istediğini bildirmiştir.⁵⁵ Mahmud Şevket Paşa, Almanya'dan sonra Fransa'yı da gezerek ziyaretinin Almanya'ya yakınlaşma olarak algılanmasını istemediğini göstermiştir. Paşa, Türkiye'deki konumundan dolayı her iki ülkede de büyük saygıyla karşılanmıştır. Almanya İmparatoru tarafından nişanlar takılmış ve iltifatlara nail olmuştur. Bu sebeple İngilizler, “Osmanlı hakkında tamamen karanlıktayız. Mahmud Şevket Paşa'nın gerçek karakteri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz” diyecektir.⁵⁶

Alman askeri misyonu başkanlığını 1885-1895 döneminde Colmar von der Goltz Paşa yapmıştır. Goltz Paşa ileriki dönemde Alman militarizminin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur. Goltz, özellikle genç subaylarla sıkı ilişkiler kurmuş, II. Abdülhamid'in sırlarını öğrenmeyi başarmıştır. Ayrıca İstanbul'da elde ettiği askeri ve siyasi sırları Berlin'e aktarmıştır. Önemli bir girişimde daha bulunmuş, çok sayıda Osmanlı subayının eğitim amacıyla Alman ordusunda görevlendirilmesini sağlamıştır. Böylece Osmanlı ordusu içinde Prusya militarizmini temsil eden komplocu bir çekirdek yapı oluşturulmaya başlamıştır.⁵⁷ Enver Paşa gibi Mahmud Şevket Paşa da Almanya'nın himayesinde İstanbul'da etkin bir pozisyon elde etmiştir. Almanya Cermen hayranlarını iş başına getirilmesini desteklemiştir. Bu durum haklı olarak Alman elçisine “*Türkiye'de orduyu kontrol eden güç biz oldukça Almanya'ya muhalif hiçbir hükümet iktidarda kalmaz*” dedirtecektir.⁵⁸ Bülow ise “Türkiye bizim için ekonomik, askeri ve hatta siyasi ilgi alanıdır. Genel bir çatışma söz konusu olduğunda Türk Silahlı Kuvvetleri bize yardımcı olabilir” demekteydi.⁵⁹ Wangenheim da 1912 Ağustos'unda İttihat ve Terakki Partisi gibi güçlü bir hareketin iktidardan uzaklaştırılması üzerine bu kanaate

⁵³ BOA. İ.AS, Dosya no:89, gömlek:1327/Ş-19. (28 Ağustos 1909); Lütfi Simavi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim*, Örgün Yayınları, İstanbul 2004, s. 59.

⁵⁴ MMZC, İnikat:101, Devre:1, s. 5. (23 Haziran 1909)

⁵⁵ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, (Çev. Fahri Çeliker), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 94. Türkiye, 1917 yılında Almanya'ya bu defa asker yerine öğrenci göndermek istemiştir. Sanayileşmenin öneminin kavranmasıyla birlikte 12-18 yaşlar arasında 10.000 kadar Türk gencinin fabrikalarda mesleki ve teknik eğitim görmek üzere Almanya'ya gitmesi talebi kabul edilmiştir. Bkz. Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982, s. 200.

⁵⁶ Ulubelen, *a.g.e.*, s. 95. Belge no: Ek: J.D.G.

⁵⁷ Rathmann, *a.g.e.*, s. 28-29.

⁵⁸ Gencer, *a.g.m.*, s. 190; Mevlut Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara 1982, s. 74.

⁵⁹ A.M.Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, Çev. Ataoğul Behramoğlu, Doğan kitapçılık, İstanbul 1999, s. 12.

varmıştı. Bundan dolayı İbrahim Temo, Goltz'un disiplin ve denetimine karşı İTC'nin kurulduğunu söylemiştir. Zira ordunun önemli subayları Alman akademilerinde eğitim görmüş, yani Alman ekolünden yetişme kişilerdi. Goltz Paşa da özellikle genç subayların yetişmesinde etkin rol oynamış onları etkilemeyi başarmış Alman hayranlığı meydana getirmişti.⁶⁰ Kendisi o sırada Osmanlı Devleti'nde bulunmadığı halde ismi gönüllerde yaşamaktaydı.

1910 yılı bütçesinde açığın en üst düzeye çıkması Osmanlı hükümetini ağır mali dar boğaza düşürmüştür. Maliye Nazırı Cavid Bey sorunun borç anlaşmasıyla çözülebileceğini açıklamıştır. Cavid Bey önce Paris'e gitmiş fakat Fransa gerekli krediyi vermeye yanaşmamıştır. Cavid Bey Fransa'dan umudunu kesince borç için Londra'ya geçmiştir. Buradan da ortaya konulan engeller sebebiyle eli boş dönmek zorunda kalmıştır. Zira Osmanlı'ya borç vermeme konusunda İngiltere ile Fransa anlaşmışlardır.⁶¹ Osmanlı hükümeti, bu iki ülkenin Rusya tarafından yönlendirildiği ve onun etkisinde kaldığına inanıyordu. Fakat İngiltere ve Fransa, Almanya'nın fırsattan yararlanabileceğini hiç hesaba katmamışlardır.⁶² Almanya Osmanlı Devleti'ne gereken miktarda borç vermeye hazır olduğunu açıklamıştır. Zaten Cavid Bey de Almanya'dan bir kredi alınıp alınamayacağını görmek için Berlin'e gitmiştir.⁶³ Sonuç olarak Almanya her alanda Osmanlı Devleti'nde etkisini arttırmaya çalışmıştır. Goltz Paşa da Moltke gibi Osmanlı ülkesinde bir efsane haline gelmiştir. Almanlar Osmanlı'daki bu sempatiyi kalıcı hale getirmek için bir Türk - Alman dostluk derneğinin kurulması için çalışmıştır. Bunun için kalabalık bir Türk Heyeti'ni Almanya'ya çağırılmışlardır. 15 Haziran 1911'de İstanbul'dan ayrılan Türk Heyeti'nin Almanya'dan etkilenmeleri için her türlü gayret gösterilmiştir. Heyetin başında bulunması için Hüseyin Cahit Bey görevlendirilmiştir.⁶⁴ 1911 yılından itibaren orduda gizli bir Alman örgütlenmesi de oluşmaya başlamıştır. İttihatçıların siyasi kanadı İngiliz yanlısı olsa da, ordu Alman yanlısı subayların etkisine girmiştir. Osmanlı Ordusu subayları, Alman Ordusu'nun teknik imkanlarından ziyade dış görünüşünden etkilenmişlerdir. Bu durumu Enver Beyin 28 Ağustos 1910'da kız kardeşine gönderdiği kartpostalda görüyoruz.

⁶⁰ Ortaylı, *Alman Nüfuzu*, s. 99.

⁶¹ Edward Mead Earle, *Bağdat Demir ve Petrol Yolu Savaşı (1903-1923)*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003, s. 207.

⁶² Mahmud Muhtar Paşa, *Maziye Bir Nazar*, s. 119-120.

⁶³ Edward Mead Earle, *a.g.e.*, s. 208; Beşirli, *a.g.m.*, s. 325. Cavid Bey Almanların tavrını şöyle değerlendirmişti: Almanlar bu işi büyük bir zeka ve incelikle yürüttüler. Türkiye'nin gururunu zedeleyecek hiçbir şart ileri sürmediler. Bu sonuç 1908 devrimi ile büyük savaş arasındaki dönemde tarihin yazmadığı diplomatik bir zafer olmuştur. Bkz. Earle, *a.g.e.*, s. 208.

⁶⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2000, s. 228.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

Enver Bey “*Dün burada 33.000 kişilik bir Alman kolordusunun geçit resmini seyrettim. İnsanın ağzının suyu akacak derecede mükemmel*” diyordu.⁶⁵

Almanya'nın, İttihatçıların Türkçülük ve İslamcılık akımlarını desteklemesi de ilginçtir. Almanlar bu politika ile Osmanlı toplumunun çoğunluğunu oluşturan Müslüman kitlenin harekete geçirilebileceğine inanmıştır. Bununla birlikte Alman ekonomisine potansiyel pazar ve hammadde kaynağı olan Osmanlı Devleti'nin korunmasında bu ideolojik argümanların etkin olmasının desteklenmesi Almanya için gerekli görülmektedir. İttihatçı önderler olan Enver ve Talat beylerin de Almanlara sempatilerinin bulunması Almanya'nın hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Almanya Hindistan'a giden yolları kontrol etmek için Osmanlı Devleti'ni Anadolu'da kuvvetli tutmak istiyordu. Amacına ulaşmak için de Türkçülük ve İslamcılık akımlarını desteklemiştir.⁶⁶ Almanya'nın bunu hakkıyla yapabilmesi için Rusya'yı da kazanması gerekiyordu. Nitekim Rusya'yı İngiltere'den uzaklaştırmak için Petersburg'ta 18 Ağustos 1911'de İran üzerine önemli bir anlaşma yapılmıştır.⁶⁷ Bu anlaşma Hariciye Nazırı Sazonov'un da olduğu, Rus Çarı ile Alman imparatoru Wilhelm arasında 2 Kasım 1910'da Potsdam'da yaptıkları bir anlaşmanın sonucuydu.⁶⁸ Almanya İtalya'nın da Osmanlı toprakları üzerindeki ihtiraslarına boyun eğmek zorundaydı. İtalya'nın Rumeli'de yayılcı politika izlemesi karşısında Almanya, Osmanlı devlet ricaline “*Zaten size de Rumeli'nin bir faydası yoktur. Rumeli'nin devletlerce taksimi önceden planlanmıştır. Sizin Anadolu'da kalıp büyük bir devlet halinde bulunmanız pek münasiptir. Buhara, İran, Türkistan ve Kafkasya'yı yedeğinize alır, bir “Turan” devleti kurarsınız. İşte bu hükümet seksen-yüz milyonluk bir Asya devleti olur*” şeklinde propaganda yapmıştır.⁶⁹

Almanya, Akdeniz'e iktisadi açıdan hâkim olabilecek noktalarda büyük bir faaliyetin içindeydi. Cebelitarık ve Malta'dan başka stratejik bir nokta olarak Trablus ve Girit üzerinde kömür istasyonu adı altında Akdeniz'in batısında önemli dayanak noktaları elde etmek istiyordu. İngiltere'nin endişelerini uyandırmamak için teşebbüslerini gizli yapıyordu. Almanya'nın 1908-1911 yılları arasında oldukça meçhul kalmış politikası genel

⁶⁵ Aydemir, *Enver Paşa II*, s. 210.

⁶⁶ Mustafa Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve “Alman Ruhü”*, İletişim, İstanbul 2003, s. 53.

⁶⁷ Hans Rohde, *Asya İçin Mücadele Şark Meselesi*, (Çev. Nihat), Askeri Matbaa, İstanbul 1932, s. 49. Almanya 1907 tarihli anlaşmayla İngiltere tarafından Rusya'ya tanınmış olan bölgeyi aynen tanımakta Rusya ise buna karşılık olarak Almanya'ya İran ve Bağdat demiryolları işinde bazı haklar sağlamaktaydı. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, 1911 Başından Balkan Savaşına Kadar*, C.II, Kısım.I, TTK, Ankara 1991, s. 60.

⁶⁸ Hans Rohde, *a.g.e.*, s. 49.

⁶⁹ Mehmed Selahattin Bey, *İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, İnkılab, İstanbul 1989, s. 85.

olarak Akdeniz’de önemli bir deniz üssü elde etmek şeklinde olmuştur. Önce Girit adasının hamileri olan devletlere⁷⁰ Girit sorununun çözümünde yalnız bu devletlerin kararlarının yeterli olmayacağı ifade edilmiştir. İki Germen devleti olan, Almanya ve Avusturya’nın da bu sorunun çözümüne katılmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.⁷¹ Tabii olarak Almanya’nın bu talebinden en çok rahatsız olan devlet İngiltere olmuştur. İngiltere, Almanya’yı oyalayarak bölgeye müdahalesini engellemiştir. Esasında Almanya’nın Girit’te yapmak istediği şey bir kömür deposu kurmaktı. Ayrıca Almanya, bu hedefine ulaşmanın zor olduğunu biliyordu. Girit’ten umudunu kesince Kuzey Afrika’ya yani Trablusgarp’a yönelmiştir. Ticaret gemileri için bir kömür istasyonu kurmak maksadıyla Bâb-ı Âli ile diplomatik müzakerelere girişmiştir. Fakat İtalya bu gidişatı kendisi için tehlikeli görünce Trablusgarp’ı işgal etmiştir. Böylece Almanların emellerine büyük bir darbe vurulmuştur.⁷² Meşrutiyetten sonra Osmanlı üzerindeki İngiliz-Alman nüfuz mücadelesinde askerler Almanları, İttihat ve Terakki Cemiyeti yani sivil kanat ise İngilizlerin tarafını tutmuştur.⁷³ Geçiş döneminde yaşanan bu mücadelede çok keskin sınırlarla olmasa da kısa bir süreliğine Almanlar daha geri planda kalmıştır.

Almanya ile İngiltere arasındaki rekabette Fas buhranının da önemli bir etkisi oldu. Aslında bu iki ülke arasındaki sorunları kaynağı Osmanlı topraklarındaki nüfuz rekabetiydi. Nitekim İngiltere’nin Viyana elçisi Sir Fertreyt, “*Almanya ve İngiltere arasındaki müzakereler ve çekişmeler hep Türkiye meselesi etrafında deveran edip duruyor*” diyecektir.⁷⁴ Almanya, Fas’ta Fransız işgaline karşı Alman vatandaşlarının çıkarlarını korumak bahanesiyle Agadir limanına bir gemi göndermiştir. Almanya’nın amacı esasında bölgede etkisini genişletmekti. Almanya’nın Fas’a müdahalesinin gerekçesi şu sözlerde görülmektedir: “*İngiltere ve Fransa dünyayı paylaşırken Almanya ancak kırıntılarını paylaşıyor şimdi Almanya için yasal haklarını kullanma zamanı geldi*”. Agadir olayı Almanya ile Fransa arasındaki durumu aşırı derecede gerginleştirmiştir. Hatta bir ara Avrupa devletlerini genel bir savaşa sürükleme tehdidi oluşturmuştur. İngiltere, kesinlikle Almanya’nın Fas’a yerleşmesini kabul etmeyeceğini bildirmiştir.⁷⁵ İngiltere’nin Almanya

⁷⁰ Bu devletler; İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya’dır.

⁷¹ Şarl Velay, *Bahri Sefid Meselesi ve Asya-yı Osmani’yi Tehdit Eden Tehlikeler*, Mütercim Fuad Münir, Resimli Kitap Matbaası, İstanbul 1331, s. 44-45.

⁷² Şarl Velay, *Bahri Sefid Meselesi*, s. 45-46. Almanya’nın İtalya ile karşı karşıya gelmekten uzak durması ve yeni bir gerilim yaşanmaması için özen göstermesi üçlü ittifakın geleceğini tehlikeye atmak istememesinden kaynaklanmaktadır.

⁷³ Murat Özyüksel, “II. Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğunda Alman-İngiliz Nüfuz Mücadelesi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no:38 (2008), s. 255-256.

⁷⁴ Jek, *Balkan Harbi’nden Sonra Şarkta Almanya*, İfham Matbaası, İstanbul 1331, s. 64.

⁷⁵ S. Sazonov’un Anıları, (Çev. Betil Önuçak) Derin Yayınları, İstanbul 2002, s. 45-46; Karal, *a.g.e.*, IX, s. 266.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

üzerindeki baskısı, Fransa ile Almanya hükümetleri arasında anlaşma zemini aranmasına neden olmuş ve sonuçta 1911 Ekim'inde bir antlaşma imzalanmıştır. 1911 yılında gerçekleştirilen Fas Antlaşması her ne kadar Alman diplomasisinin onurunu koruduysa da, hiçbir şekilde bir başarı olarak düşünülemezdi. Fakat Almanya Dışişleri Sekreteri Kiderlen-Waechter'in girişimi, iki ülke arasındaki gerilimin azalmasına neden olmuştur. Böylece meydana gelecek felaket üç yıl gecikmiştir.⁷⁶

1910-1911 yıllarında İngiltere'nin Almanya ile yaşadığı rekabette başarılı bir durumda olması Almanya'nın temel politikalarında bazı değişimler meydana getirmiştir. Almanya, kendisini çembere alan İngiltere'ye karşı Rusya'yı elde etme yolunda adımlar attı. Örneğin Bağdat demiryolu inşaatında Rusya'nın muhalefetini kontrol altına aldı. 1910 Kasım'ında Potsdam'da II. Wilhelm ile II. Nikolay arasında Sazonov'un da bulunduğu bir ortamda Osmanlı Devleti üzerinde pazarlıkların yapıldığı bir anlaşma imzalandı.⁷⁷ Bu anlaşma Rusya açısından tam anlamıyla bir zaferdi. Potsdam Anlaşması İngiltere ile Fransa'yı rahatsız etmişti.⁷⁸

7 Kasım 1910 tarihinde de Almanya ile Osmanlı Devleti arasında İstanbul'da bir kredi anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayla Cavid Bey toplam 11 milyon lira tutarında kredi almıştır.⁷⁹ Rusya, Osmanlı Devleti'nde mali sıkıntılarının yaşandığı günlerde, Osmanlı'yı iktisadi ve mali sahalarda kontrol altına almaya çalışıyordu. Bir yandan İngiltere, Almanlara karşı Bağdat ile Basra arasında bir hat imtiyazı isterken diğer yandan Fransa, Güney Suriye'yi Bağdat'a bağlamak için demiryolu imtiyazı istiyordu.⁸⁰ İngiltere ve Fransa'nın tavırlarını yakından gören İttihatçılar özellikle mali konularda Almanya'ya yakınlaşmak gerektiğine inandılar.⁸¹ Zaten ticari olarak ta ihracat ve ithalat rakamları bunu gösteriyordu. 1888'de Almanya'dan ithalat 11 milyon mark iken 1911'de 112,8 milyona ulaşmıştı. Osmanlı'nın ihracatı ise nispi olarak daha iyi bir durumda olup, 1888'de 3,5 milyon mark iken 1911'de 70 milyon marka çıkmıştır.⁸² Bütün bu gelişmelere rağmen Almanya, Trablusgarp'ın işgali dâhil olmak üzere Osmanlı'yı ilgilendiren hiçbir

⁷⁶ S. Sazonov'un Anıları, s. 46-47.

⁷⁷ Burhan Oğuz, *Yüz Yıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler*, Can Matbaası, İstanbul 1983, s. 179. Bu anlaşma ile 1907 tarihli İngiliz-İran anlaşmasında saptanmış olan Kuzey İran'daki Rusların nüfuz bölgesi tanınıyor, Rusya'da Deutsch Bank'ın Bağdat demiryolundaki haklarını taniyordu. Rusya ayrıca uygun olur olmaz Tahran'dan Türk-İran sınırındaki Hanikin'e bir demiryolu yapmayı kabul ediyordu. Bunun yanında Almanya'nın İran'daki ticari faaliyetlerine engel çıkarılmayacaktı.

⁷⁸ Rusya'nın bu hali II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde 1939'da Hitler'le Stalin'in anlaşmasını akla getirmektedir.

⁷⁹ Beşirli, *a.g.m.*, s. 326.

⁸⁰ Mahmud Muhtar Paşa, *Maziye Bir Nazar*, s. 118; Burhan Oğuz, *a.g.e.*, s. 179.

⁸¹ Beşirli, *a.g.m.*, s. 326.

⁸² Hans Rohde, *a.g.e.*, s. 21.

uluslararası ihtilafta Osmanlı'nın lehinde tavır almamıştır. Hatta Trablusgarp'ın Mısır gibi idare edilmesi yönündeki Osmanlı isteğini Mahmut Şevket Paşa, Alman elçisine götürdüğünde kendisine şu cevap verilmiştir; “*Almanya tarafından bir müdahaleye imkan yoktur. Almanya Türklerin tarihsel şanlarına layık surette vatanlarının bir parçası olan Trablusgarp'ı savunacaklarına inanmaktadır.*”⁸³ Bırakın Almanların Osmanlı Devletine yardım etmesini Filistin'de Alman Konsoloslarının himayesinde bazı Siyonistlerin faaliyetlerde buldukları bile tespit edilmiştir. Bu tavırdan da anlaşıldığı gibi Şark Meselesinde Avrupa sefirleri ittifak halinde hareket etmekteydiler.⁸⁴

Almanya'nın zaman zaman Türk-İtalyan Savaşı'nın sona erdirilmesi yönünde İtalya nezdinde girişimlerde bulunduğu söylentileri çıkmıştır. Fakat Berlin'deki Türk Büyükelçisi Osman Nizami Paşa, İtalya'nın ilhaktaki ısrar ettiği müddetçe Almanya'nın hiçbir teşebbüsünün başarılı olamayacağını bildirmiştir. Bununla beraber Londra çevrelerinde böyle bir girişimden kimsenin haberi yoktu.⁸⁵

Almanya'nın ilgisini Hindistan ticaret yoluna çevirmesi, Osmanlı'nın Balkan sorunlarında yalnız kalmasına neden olmuştur. Ayrıca 1912 yılı başlarında Osmanlı'yı endişelendiren bir gelişme yaşanmıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Holden, Berlin'e gitmiş ve Bağdat-Basra demiryolu hattını müzakere ettiği şayiaları ortaya çıkmıştır. Alman Dışişleri Bakanı daha sonra yaptığı açıklamada, Bağdat-Basra demiryolu hattı konusunun gündeme gelmediğini, ancak iki ülke arasında bir anlaşma zemini arandığını ifade etmiştir. Eğer iki ülke arasında itilaf olursa bunun İngiltere, Osmanlı Devleti ve Anadolu demiryolu kumpanyası arasında hal olacağı söylenmiştir.⁸⁶

Ayrıca Alman İmparatoru, Reichtag'ın açılışında yaptığı konuşmada, diğer devletlerle de dostane siyasete devam edileceğini açıklamıştır.⁸⁷ Nitekim Bulgar Çarı Ferdinand Berlin'e gitmek arzusunu Alman elçisine iletmiştir. Bu ziyaretin Haziran ayında yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁸ 1912 Haziran'ında Bulgar Çarı, ailesi ve Başbakan Geşof'un Alman İmparatoru Wilhelm'e Berlin'de misafir olmaları Alman siyasetinin değiştiğini açıkça

⁸³ Karal, *a.g.e.*, IX, s. 270.

⁸⁴ *MMZC*, İçtima:83, Devre:3, cilt:5, s. 443. (19 Nisan 1911 tarihli Debre Mebusu Hasan Basri Bey'in konuşması)

⁸⁵ *BOA. BEO*, Dosya no:4000, Gömlek no:299997, Lef:2. (2 Şubat 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey tarafından Sadaretpenahi'ye gönderilen yazı)

⁸⁶ *BOA. BEO*, Dosya no:4007, Gömlek no:300453. (22 Şubat 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in tarafından Sadaretpenahi'ye gönderilen mahrem yazı)

⁸⁷ *BOA. HR.SYS*, Dosya no:24, Gömlek no:2. (9 Şubat 1912)

⁸⁸ *BOA. A.MTZ(04)*, Dosya no:175, Gömlek no:23. (23 Mayıs 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sofya Sefiri Nabi Bey'e atfen Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf)

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

göstermiştir. Aynı ekip Avusturya İmparatorunu da ziyaret etmiştir. Ziyaretler Balkan ittifadını haber vermiş ve bu ittifadın ne amaçla yapıldığı söylenmişse de, inanılmamıştır. Çünkü büyük devletlerin statükoyu bozmaya müsaade edeceklerine ihtimal verilmemiştir.⁸⁹ Geşof, Avusturya gezisi sonrası Sofya Sefiri Nabi Bey'e de ilginç açıklamalar yapmıştır. Geşof, "*Sırlar Avusturya'nın bir hücumundan korkuyorlar, biz dahi Avusturya'nın Balkan statükosunu ihlal etmesini hoş görmeyiz. Bu iki ülke arasında anlaşma olmaksızın Balkanlarda statükonun muhafazasını taahhüt ettik. İşbu gayretimiz Osmanlı hükümetine faideden başka bir şey değildir*" demiştir.⁹⁰

Bulgaristan bu dönemde Fransa ile borç görüşmeleri yapmaktaydı.⁹¹ Zaten Rusya'dan 3 milyon frank civarında borç almıştı.⁹² O günlerde ilk defa olarak İtalyan basını da Balkan devletleri arasında anlaşmalar yapıldığını kamuoyuna ilan ediyordu.⁹³ Nitekim Balkan Savaşı öncesinde kamuoyunda savaş isteklerinin genel bir kabul görmesinde Almanya'nın önemli bir rolü vardı. Avrupalı devletler arasında, mevcut ittifaklar sisteminin dışında gelişmeler yaşanıyor. Yunanistan Almanya'ya "Volkan" adıyla büyük bir savaş gemisi sipariş etmişti.⁹⁴ Bundan birkaç ay önce de, Osmanlı'da bir numune alayı oluşturmak için Almanya'dan Kaymakam Anderton ve Süvari Binbaşısı von Fareza süvari alayında görevlendirmek için getirilmişti.⁹⁵ Bu durum Almanya'nın Osmanlı ordusu üzerindeki nüfuz kurma girişiminin en önemli adımlarındandı.

1.3. Balkan Savaşı'nda Alman Politikası

11 Ağustos 1912'de Almanya, Rusya ve Fransa'nın Sofya elçileri Bulgaristan içişleri görevlisiyle birlikte Rila Manastırı'na bir ziyaret gerçekleştirmişlerdi.⁹⁶ Aynı elçiler Barakova kapı karakolunu da ziyaret etmişlerdi.⁹⁷ Bu ziyaretlerden kısa bir süre sonra

⁸⁹ K. Wigtor Stettin, *Avrupa-yı Vusta Siyasetinde Yeni Hedefler Berlin-Bağdat*, Kütüphane-i İslam ve Askeri, Dersaadet 1330, s. 14.

⁹⁰ BOA. BEO, Dosya no:3883, Gömlek no:291184. (27 Haziran 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sofya Sefiri Nabi Bey'e atfen Sadaretpenahi'ye gönderdiği suret)

⁹¹ BOA. BEO, Dosya no:4056, Gömlek no:304155. (27 Haziran 1912)

⁹² Bayur, *TİT*, II/I, s. 229.

⁹³ Andonyan, *a.g.e.*, s. 192-193.

⁹⁴ BOA. BEO, Dosya no:4061, Gömlek no:304529. (10 Temmuz 1912 tarihli Atina sefaretinden mevut tahrirat)

⁹⁵ ATASE. BLH, Klasör:17, Dosya:26, Fihrist:1. (27 Mart 1912 tarihli 5. Kolordu Komutanı Mirliva Mehmed Said Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı)

⁹⁶ BOA. DH.SYS, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:104-1. (15 Ağustos 1912)

⁹⁷ BOA. DH.SYS, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:107.

Bulgaristan, sınır köylerine büyük miktarlarda silah ve cephane sevk etmeye başladı.⁹⁸ Bulgaristan daha emaret döneminden itibaren Almanya'ya mitralyöz siparişleri vermişti. 112 adet Berlin'deki fabrikaya sipariş verilirken, 32 adet silah siparişi de Rusya'ya verilmişti.⁹⁹ Almanya ve Rusya'nın silahlandırdıkları Balkan devletleri, 1912 yılı ortalarından itibaren Osmanlı topraklarına saldırmak için fırsat kollamaya başladılar. Bulgar hükümeti hızlı bir şekilde halktan zahire ve yem tedarik etmeye çalıştı. Savaş vergisi toplama kararı aldı.¹⁰⁰ Ayrıca redif efradını silah altına almak için çağrıda bulundu.¹⁰¹

Bethmann Hollveg, 1912 Ağustos'unda Osmanlı Devleti'nde iktidarı İttihat ve Terakki'nin kaybetmesi üzerine, "*Ordu önder rolünü oynadığı sürece Almanya rekabette olduğu ülkelere karşı avantajlı bir pozisyonda olacaktır. Zira Türk anlayışına göre Alman ve Türk orduları arasında silah arkadaşlığı bulunmaktadır*" diyecektir.¹⁰² Bu sözlerin Balkan Savaşı'nın arifesinde söylenmesi oldukça önemlidir. Fakat Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın Alman reformlarına karşı soğuk bir tutum sergilemesi Almanya'yı kaygılandırmıyor değildi. Alman heyeti, Nazım Paşa'nın davranışlarından rahatsızlık duyuyordu. Hatta Harbiye Nezareti'ndeki değişiklik Almanya için çok önemli bir olaydır deniliyordu. Nazım Paşa'nın Harbiye Nazırı olması sonrası Alman heyetine düşman olduğu ve askeri bakımdan Almanya'dan yüz çevirmek niyetinde olduğu korkusu Alman subayları arasında yayılmaya başlamıştı.¹⁰³ Almanya engelleri daha köklü girişimlerle çözmek için Türk subaylarını Almanya'da eğitmek ve böylece ruhuna nüfuz etmek istiyordu. Almanya'nın Osmanlı elçisi Wangenheim, "*Bizim subaylarımızın en önemli görevi şimdiye kadar olduğundan daha politik olmak durumundadır. Bu politikanın özü de ince ruhlu ve dostane davranarak Türk ordusu içinde mevcut Almanya sempatisini derinleştirmek ve devam ettirmek olmalıdır.*"¹⁰⁴ demiştir.

Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi, bir savaş çıkmaması için uğraştığı halde başarılı olamadı daha da önemlisi Almanya ile sıkı münasebetlerde bulunmaktan kaynaklanan siyasi

⁹⁸ BOA. DH.SYS, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:108-1. (28 Ağustos 1912)

⁹⁹ BOA. A.MTZ.(04), Dosya no:157, Gömlek no:12, Lef:2. (20 Nisan 1326)

¹⁰⁰ BOA. DH.SYS, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:119. (22 Eylül 1912)

¹⁰¹ BOA. DH.SYS, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:120-1. (21 Ağustos 1912)

¹⁰² Wallach, a.g.e., s. 97; Mustafa Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhü"*, s. 54; Mustafa Gencer, "Alman Kaynaklarına Göre Balkan Savaşı", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara 2006, s. 183.

¹⁰³ Wallach, a.g.e., s. 97.

¹⁰⁴ Gencer, a.g.m., s. 184.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

yalnızlığın sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı.¹⁰⁵ Wangenheim, savaşa İstanbul'da karar verilmeyeceğini, savaşın İstanbul dışında hazırlandığını söylüyordu. Osmanlı, her şeye rağmen Almanya'dan bir yardım bekliyor gibiydi. Alman generaller, Balkan Savaşı'nı bir genel savaşın takip etmesi ihtimalini de yakın görüyorlardı. Hatta "*Balkanlarda hâkimiyet için vukuu bulacak bir savaşı, Avrupa'da devletlerin temin-i hâkimiyet savaşının takip etmesi ihtimali şarttır*" diyorlardı.¹⁰⁶ Goltz Paşa ise Balkan devletlerinin kuvvetli olmadığından dolayı olayların uzamayacağı ve sonunda, 1875 ve 1876'da olduğu gibi Batı'nın müdahale edeceğini tahmin ediyordu.¹⁰⁷ Alman İmhof Paşa her ne kadar diplomatların hiç beklemediği bir zamanda savaş çıktı diyorsa da, Balkan Savaşı ve genel savaşın kontrollü olarak Almanya'nın takibinde olduğunu düşünüyordu. Nitekim Karadağ 8 Ekim 1912'de savaş ilan edince Çetine'deki Türk sefaret heyeti her türlü arşivi Alman elçiliğine bırakarak Karadağ'ı terk etmişti. Narodunkyan'a göre Almanya ve Avusturya 10 Ekim'de Karadağ Kralı Nikola nezdinde savaşı durdurma yönünde bir teşebbüs başlatmıştı. Fakat Kral Nikola'ya göre geç kalınmıştı.¹⁰⁸ Almanya 1912 yazından itibaren Ortadoğu üzerindeki etkinliğini artırma yönünde bazı değişikliklere gitmişti. Bunun ilk sonucu olarak 1912 Haziranı'nda Yakındoğu'da görev yapan Alman diplomatlarda, bazı görev değişiklikleri yapılmış, Atina'daki orta elçi Wangenheim, İstanbul büyükelçiliğine terfi ettirilmişti.¹⁰⁹

1912 yılındaki Balkan Savaşı'na kadar Almanya politikasının amacı Osmanlı'nın bütünlüğünün korunması ve Alman iktisadi çıkarlarının gelişmesiydi. Almanya, Osmanlı ordusunu modernleştirmek isterken, bir taraftan da Alman sanayi ürünlerini, silah, otomobil, uçak, vagon ve ihraç edebileceği diğer ürünleri satmak amacındaydı. Öte yandan Osmanlı subaylarının formasyonlarının geliştirilmesi de Alman hedeflerine ulaşmada önemli bir yer tutuyordu.¹¹⁰ Fakat Almanya Balkan Savaşı sırasında Yunanlıların Ege Adaları'na el koymalarına da zımnen destek vermişlerdi. Bu durum iki ülke ilişkilerini kopma noktasına getirdi.¹¹¹ Almanya bütün planlarını Osmanlı Devleti'nde etkisini

¹⁰⁵ Mahmud Muhtar Paşa, *Maziye Bir Nazar*, s. 171.

¹⁰⁶ Adil Nami, *Osmanlılar Muharebelerini Nasıl Kaybettiler? Şimdi Nasıl Telif ve Terakki Edebilirler? Von Der Goltz ve İmhof Paşaların Mütalaatı*, Sancakciyan Matbaası, İstanbul 1331, s. 76-77.

¹⁰⁷ Von der Goltz Paşa, *Genç Türkiye'nin Hezimet İmkân ve İtilası*, Mütercim Cevdet, Kader Matbaası, Dersaadet 1329, s. 4.

¹⁰⁸ N. Noradounghian, *Vers La Guerre Balkanique La Turquie Moderne*, İstanbul 1950, s. 57.

¹⁰⁹ Childs, *a.g.e.*, s. 166.

¹¹⁰ Gencer, *a.g.e.*, s. 55.

¹¹¹ Sean McMeekin, *Berlin-Bağdat Demiryolu Almanya'nın Dünya Hakimiyet Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu 1898-1918*, Çev. Azize F. Çakır, Picus, İstanbul 2010, s. 133.

arttırarak gerçekleştirmek niyetinde olduğu halde, konu Balkanlar olunca onu yalnız bıraktı. Bu tutumun yanında Osmanlı kamuoyunda Balkan Savaşı'ndaki yenilginin sorumluluğu, Alman sistem ve silahlarına yüklenmişti. Önemli bir konu da Almanya'nın bu silahları sadece Osmanlı'ya vermeyip, aynı silahları Bulgaristan ve Romanya'ya da satmış olmasıydı. Bu durum ülkedeki Alman etkisini sorgulanır hale getirdi. Ayrıca ordudaki başarısızlık Almanya'nın askeri prestijini sarstı.

Buna rağmen bazı subayların Almanya'da yetişmesi, Alman ürünlerine olan talebin devam etmesini sağladı. Çok geçmeden Alman firmaları Osmanlı Harbiye Nazırlığına teklif vermeye başlamıştı. Almanya'nın Balkanlar ve yakın doğuya yönelik hamlesine Başbakan Caprivi'nin Reichstag'da yaptığı konuşma damgasını vurmuştu: “*Ya mal ya da insan ihraç etmek zorundayız. Bu kadar artan nüfusla yaşayamayız*” demişti.¹¹² Ayrıca Almanya Şansölyesi Bethmann Hollveg, İstanbul elçisi Wangenheim tarafından uyarılmıştı. Bunun sonucu olarak Almanya'da önemli bir politika değişikliği olmuştu. Birçok Alman subayının Osmanlı Ordusu'nda görev yapmak için müracaatta bulunması gündeme gelmişti. Alman subayları 1870-1871 yıllarındaki Fransa ile yapılan harpten beri savaşmamışlardı. Savaş tecrübeleri yoktu. Bundan dolayı Balkan Savaşı'nı fırsat bilerek harbe katılmak istemişlerdi. Fakat Alman hükümeti tarafsızlığına halel gelmemesi için bu subaylara Alman vatandaşlığından çıkma şartı getirmişti. Sonuçta altı subay Alman tebaasından çıkarak savaşa katılma imkanı bulmuşlar savaş bittikten sonra da yeniden Alman tebaasına geçmişlerdi.¹¹³ Bunlardan Christian Zwochner 12 Ağustos 1912'de orduya katılmak için müracaatla birlikte bir de tavsiye mektubu yazmıştı. Mektubunda, “*Subayların siyasete karışmalarına bir son verilmelidir. Zira siyasileşmiş subaylar hiçbir şekilde ülkeyi müdafaa edemezler, izin verirseniz bende on yıllığına Osmanlı ordusuna hizmet etmek istiyorum*” diyordu.¹¹⁴ Mareşal Goltz Paşa da on yıllığına Osmanlı ordusuna hizmet etmek istediğini söylüyordu. Buna karşılık Alman Genelkurmay Başkanı Moltke Alman subaylarının savaşa girmelerinin fayda getirmeyeceğini, Türk ordusunda sadece eğitim ve öğretim görevleriyle çatışmayan roller üstlenmelerini istiyordu.¹¹⁵ Fakat 1912 Kasım'ında Wangenheim, beş Alman subayının harbe faal olarak katılmaya kararlı

¹¹² Burhan Oğuz, *a.g.e.*, s. 217.

¹¹³ Wallach, *a.g.e.*, s. 99-100; *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, s. 202. (5. Oturumun soru-cevapları kısmı)

¹¹⁴ Gencer, *a.g.e.*, s. 56.

¹¹⁵ Wallach, *a.g.e.*, s. 100.

olduklarını bildirmişti.¹¹⁶ Nitekim Goltz Paşa bundan bir yıl önce Edirne, Üsküp ve Selanik'in Trablusgarp'tan daha önemli olduğunu söyleyerek zaten İttihatçıların gözüne girmişti. Bu arada Bethmann Hollveg'in "*weltpolitik*" i sorgulayıcı bir tutum takındığı da görülüyordu: "*Donanma siyasetimiz her yanımızda düşmanlar üretti. Mümkün olan tek çözüm, yöntem değişikliği ile Almanya'ya etrafındaki kuşatmayı yarabilmeyi sağlayacak kıtasal stratejiye geri dönmektir*" demişti.¹¹⁷

Almanya, politik ve ekonomik menfaatleri için topyekûn bir hamle başlatmıştı. Bu hamle doğrultusunda Osmanlı ordusunu güçlendirmek, Almanya'nın genel amacına ulaşması için bir vasıta hükmündeydi. Almanya ve Avusturya, Balkanlarda çıkacak bir savaştan diğer ülkelere göre daha az korkuyorlardı. Buna rağmen Almanlar, Sazonov'a Rusya ve Avusturya'nın üzerinde anlaşacağı her türlü önlemlere Almanya'nın katılmaya hazır olduğunu bildirmişlerdi. Gerçek anlamda ise Fransa'nın dışında diğer devletler savaşa engel olmak için kısa süreli de olsa Türkiye'deki çıkarlarından fedakârlıkta bulunmaya hazır değillerdi.¹¹⁸ Almanya ve Avusturya'nın, Balkan Savaşı'nda Balkan koalisyonunun Osmanlı karşısında yenilecekleri şeklinde bir kanaatleri vardı. Bununla birlikte Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Yunan Kralı'nın kayınbiraderi olması, Almanya'nın Yunanistan'a sıcak bakan bir politika izlemesine neden olmuştu.¹¹⁹ Halbuki Bismarck Berlin Kongresi'nde İngiltere'nin oldu bittisiyle kongreye katılan Yunanistan'a karşı tavır almış, bu katılımı sorgulamış ve hukuki olmadığını söylemişti.¹²⁰

Almanya, Balkan hükümetlerini mağlup olacak zannıyla durdurmak için hiçbir teşebbüste bulunmamış ve Şansölye von Bethmann-Hollweg iş işten geçtikten sonra, "*Eğer muharebenin sonucundan şüphe edebilseydik büsbütün başka türlü hareket ederdik*"

¹¹⁶ Wallach, *a.g.e.*, s. 101. Balkan Savaşı'na katılan Alman subaylarının tamamına yakını Şark Cephesi'nde bulunmuşlardı. Bu komutanların bazıları savaşla ilgili önemli raporlar hazırlamışlardı. Bunlardan biri Von Endres'dir. Hareket alanına gitmeyi başarmış fakat Nazım Paşa'nın orduda Alman subayı istememesinden dolayı savaşın ilk yarısında görev alma imkanı bulamamış, Nazım Paşa'nın devrilmesinden sonra Çatalca da görev almıştı. Von Endres, çok ilginç olaylardan bahsediyor. Bâb-ı Âli baskınından sonra Yeşilköy'de yeni bir kolordu kurulduğunu, bunun komitenin politik muhafız birlikleri olduğunu ve Bulgar Ordusu'ndan çok Osmanlı Devleti'nin Çatalca Ordusu'na karşı düşünüldüğünü yazıyor. Çünkü Çatalca Ordusu'na güvenilmiyor ve bir gün başkente yürümesinden korkuluyordu. Lossov ise Lüleburgaz Savaşı'nda Abdullah Paşa'nın karargâhında çalışmıştı. İttihat Terakki Komitesi'nin hafiyelik etmesinden şikâyetçi olup, "Harpten önce Türkiye hakkında iyimserdim, altı aydan beri gördüklerim Türkiye'nin geleceğiyle ilgili kötümserliğimi gündend güne artırdı" demiştir. Alman komutanlar Türk yenilgisinin nedenlerini şöyle açıklamışlardı: Levazım ve iâşe hizmetinin iyi işlememesi, Doğu'ya özgü ilgisizlik ve düzensizlik, harbin başında Alman subaylarını işe karıştırmamak ya da ast makamlarda kullanmak gibi sebepler. Bkz. Wallach, *a.g.e.*, s. 101-106.

¹¹⁷ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Dost Kitabevi, Ankara 2002, s. 163.

¹¹⁸ S. Sazonov'un Anıları, s. 76.

¹¹⁹ Anderson, *a.g.e.*, s. 312.

¹²⁰ Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesidir, s. 13.

demek zorunda kalmıştı.¹²¹ Almanya Şansölyesi'nin ne kadar samimi olduğunu tespit etmek zor olsa da¹²² Goltz'un bazı konuşmaları ipuçları verebilir. Goltz, savaştan önce yaptığı konuşmalarda Osmanlı'nın istikbali hakkında itidalin dışına çıkarak büyük ümitler vermiş, zabitan grubunun fevkalade kabiliyetinden bahsetmişti. Savaşın başarısızlığı üzerine de ordu ve zabitan grubunu yargılayıcı bir üslup kullanmış, istidat ve ehliyet eksikliğini öne sürmüştü, Osmanlı'nın yakın gelecekte zeval bulacağı kehanetinde bulunmuştur. Hatta 1909 senesinde son usulde Osmanlı Ordusu yoktu demişti.¹²³ Goltz Paşa siyasi ortama göre konuşan biri olmasına rağmen gerçek niyetini ortaya koymaktan da çekinmemişti. Goltz, Makedonya'nın kaybı ile Osmanlı'nın zayıflayacağı yerde daha ziyade kuvvetleneceğini beyan etmiştir. Ayrıca Anadolu'nun içlerinin kıymeti takdir edilirse Osmanlı'nın mahvolmaktan uzak olacağı görüşündedir. Alman milletine de bir tavsiyede bulunup, savaş olmayacak fikrine kanmayın, dünyanın mukadderatı iyi niyet ve kadirşinaslıkla değil, kuvvetle hal olunur demektedir.¹²⁴ Bununla birlikte Osmanlı'da bulunan Alman kolonisi, Balkanlarda Türklerin gerçekten zafer kazanmasını istiyordu. Fakat Alman hükümetinin Osmanlı'nın mağlubiyeti karşısındaki seyirci vaziyeti Sırbistan'ı büyütmüş ve Romanya'nın hızla üçlü itilaf blokuna kaymasına neden olmuştu.¹²⁵ Aslında Romanya Kralı Karol, Alman hanedanına mensup olduğundan Romanya dış siyasetinde Alman tarafını tutuyordu. Savaş boyunca da tarafsız kalan Romanya'nın bu haliyle Osmanlı'ya el altından önemli yardımları oluyordu. Almanya'dan getirilen mühimmat yüklü vagonların boş vagon diye geçmelerine göz yumuyorlardı.¹²⁶ Hatta Kral Karol, Balkan Savaşı'ndan evvel, "*Ben askerinizi karşıda muharebede gördüğüm için çok iyi tanırım ve fevkalade takdir ederim. Başında iyi komutanlar, iyi zabitler olursa Türk askeri muzaffer olmaya mecburdur, başka türlü yapamaz*" demişti.¹²⁷ Fakat İngiltere, Romanya'nın bu yakınlığından rahatsızlık duyarak türlü yollarla onu elde etmeye çalışmakta ve Romanya'nın buğdaylarını almak için büyük rüşvetler dağıtmaktaydı.

¹²¹ Mahmud Muhtar Paşa, *Maziye Bir Nazar*, s. 171.

¹²² Batılı devletler İstanbul'da kendi çıkarlarına aykırı bir şekilde bir kargaşalık çıkması halinde savaş gemilerini İstanbul'a göndermek istegindeydiler. Bu amaçla 2 Kasım'da Almanya Dışişleri Bakanlığında İngiliz ve Fransız elçileri Alman Genelkurmay Başkanı ile bir görüşme yapmışlardı. Bu üç devlet gerektiği zaman savaş gemilerinin İstanbul'da olmasını kararlaştırmışlardı. Bkz. Genelkurmay ATASE Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi Şark Ordusu, Birinci Çatalca Muharebesi*, C:II, Kitap:1, Ankara 1983, s. 9.

¹²³ Adil Nami, *a.g.e.*, s. 88.

¹²⁴ Adil Nami, *a.g.e.*, s. 92.

¹²⁵ Winterstetten, *a.g.e.*, s. 84. "Milletimizin bekası Bağdat yolundadır. Lehimize halletmezsek dünyada bizim için her kapı kapandı demektir" dedikleri halde Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakan Almanya'yı her şeye rağmen iktidarın askeri elitleri yalnız bırakmamışlardı.

¹²⁶ Esat Cemal Paker, *Siyasi Tarihimizde Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1952, s. 79.

¹²⁷ Pertev Demirhan, *Türk Çocuğuna ve Türk Gençliğine Öğütlerim*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1962, s. 5.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

Romanya tahtında da değişiklikler olmuş, yeni kral Ferdinand'ın karısı İngiliz hanedanına mensup Mari, kraliçe olmuştu.¹²⁸

Bunların yanında savaş sırasında Almanlar yaralı Türk askerleri için örnek bir davranış göstermişlerdi. 9 Ekim'de Alman büyükelçisi Wangenheim elçilik binasının bulunduğu büyük bahçe salonu ile birkaç odasını askeri hastane olarak kurmuştu. Alman kolonisine bağlı kadınlar da yaralıların hizmetine girmişlerdi. Alman Kadınlar Derneği de Türk askerleri için elbise ve çamaşır dikmek gibi gayretli bir çalışma başlatmışlardı.¹²⁹ Fakat Alman Kayzeri'nin farklı bir politika ve beklenti içinde olduğu anlaşılıyordu. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki kayıpları Almanya'nın sık sık görüş değiştirmesini sağlamıştır. Kayzer, Bulgaristan'ın İstanbul'a girmesini de istemiştir. Zira savaş ona göre her şeyden önce Hz. İsa-Hz. Muhammed arasındaki bir savaştı.¹³⁰ Fakat Almanya'nın isteğine rağmen Saksonya-Coburg-Gotha prensi I. August'un oğlu olan Bulgar Çarı Ferdinand İstanbul'a girememiştir. Dış baskılar ve Bulgar ordusunda başlamış olan kolera salgını buna engel olmuştur.

1.4. Balkan Savaşı Sonrası Alman Politikası

Osmanlı ordusunun Rusya'nın müttefiki küçük Slav devletleri tarafından yenilmesi tarihin akışını bambaşka bir mecraya sürüklemişti. Balkan savaşlarından sonra ise Osmanlı bütünlüğünün korunması keyfiyeti yerini bir taksim fikrine terk etmişti. Bulgarların Çatalca'ya çok ciddi bir direnişle karşılaşmadan ulaşabilmesi Almanya ve Avusturya'yı çok fazla tedirgin etmemiş onlar sadece boğazların uluslararası statüye kavuşmasını istemişlerdi.¹³¹ Türk hükümeti, Bulgarların Çatalca önlerine, Yunan filosunun da Çanakkale Boğazı'na kadar gelmiş olması üzerine Alman Büyükelçiliğine müracaatta bulunarak Selanik'te bulunan II. Abdülhamid'in İstanbul'a getirilmesini istemişti. Bunun

¹²⁸ Esat Cemal Paker, *a.g.e.*, s. 80.

¹²⁹ Wilhelm Feldman, *İstanbul'da Savaş Günleri* (Çev. Necmettin Alkan), Selis Yayınları, İstanbul 2004, s. 38-39.

¹³⁰ Bayur, *TİT*, II/II, s. 95-96. Celal Bayar da bu olayı farklı şekilde şöyle anlatmaktadır. Alman büyükelçisi Wangenheim, İmparatora gönderdiği mektupta Balkan savaşını İsa ile Muhammed arasındaki bir savaş olarak tasvir ediyordu. Aynı zamanda Türk hükümetine giderek Çatalca'da direnilmesi gerektiğini söylemiş ve destek vermişti. İmparator ise bu yazıya bir not düşmüş, "Bu büyükelçinin ne işi, ne de görevidir" demişti. Wangenheim'in "Bulgarlar İstanbul'a girsinler mi? sorusuna ise "girsinler" cevabını vermişti. Bkz. Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi*, Vatan Yayınları, İstanbul 2000, s. 222; İlhan Bardakçı, *İmparatorluğun Yağması*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 64.

¹³¹ Ulubelen, *a.g.e.*, s. 119. (Belge no:126)

üzerine Almanya, Loreley gemisiyle sürgünde bulunan hükümdarı getirmek için bir operasyon başlatmıştı. Sonuç olarak Loreley gemisi 31 Ekim’de Selanik’ten ayrılarak 2 Kasım’da İstanbul’a gelmişti.¹³²

Türklerin yenilmesi Türk ordusunun tanzim ve tertibinde rol alan Almanların da mağlubiyeti şeklinde değerlendirilmişti. Bundan dolayı Almanların Doğu’daki siyaseti de olumsuz etkilenmeye başlamıştı. Mağlubiyet, Goltz misyonu ve Krupp silahlarının da bir yenilgisi olarak görülmüştü. Bunu Fransızlar Almanya aleyhine iyi kullanmışlardı. Yavaş yavaş İstanbul’daki Alman subayları gönderilmeye başlanmıştı. Almanya ise Osmanlı’daki etkisini devam ettirmekte kararlıydı.¹³³ Bir yandan da İttihatçıların önde gelen liderlerinden olan kısa bir süre sonra da Bahriye Nazırı olacak Cemal Paşa: “*Artık Almanların metotlarına bigâne kalamayacağımız düşüncesindeyim. 30 yılı aşkın bir süredir ordumuzda Alman eğitimciler bulunmaktadır, subaylarımız tamamen Alman askeri metotlarına göre eğitildiler, ordumuz Alman eğitiminin ruhuna ve Alman talimlerine hâkimdir. Bu yüzden de geniş kapsamlı bir Alman askeri misyonunu getirtmek, eğer gerekirse bir Türk kolordusunun başına bir Alman generali, aynı kolordunun her birliğinin başına Alman kurmaylarını getirmek ve bu yolla örnek bir kolordu oluşturmak niyetindeyim*”¹³⁴ diyerek Balkan Savaşı’nın yenilgi nedenleriyle hiç ilgilenmediğini ve bu yenilgide Alman etkisi olup olmadığını aklından bile geçirmedeğini göstermiştir.

Almanya savaşın gidişatından Osmanlı Devleti’nin yenileceğinin anlaşıldığı bir ortamda Amiral Trumpler komutasında bir donanmayı 19 Kasım itibarıyla Akdeniz’e göndermişti. Almanya’nın Balkan Savaşı’nın devam etmekte olmasından istifade ederek Akdeniz’e yerleşmesi kolay olmuştu.¹³⁵ Almanya’nın, Türkiye’nin Asya topraklarındaki siyaseti 2 Aralık 1913 tarihinde Alman Şansölyesinin nutkuyla beyan edilmiştir. Buna göre Almanya, Osmanlı devletinin iktisadi ve siyasi olarak yaşayabilmesi için yardımını eksik etmeyecekti. Bölgesinde statükonun değiştirilmesine izin vermeyecek ve böyle teşebbüslere karşı müdahalede bulunacaktı.

¹³² Feldman, *a.g.e.*, s. 52-53; Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, C.6, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s. 8. Gilles Veinstein, *Selanik 1850-1918 Yahudilerin Kenti ve Balkanların Uyanışı*, (Çev. Cüneyt Akalın) İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 260. Bu eser, Loreley gemisinin 1 Kasım’da İstanbul’a geldiğini yazmaktadır.

¹³³ Gencer, *a.g.m.*, s. 189.

¹³⁴ Cemal Paşa, *Hatıralar*, (Haz. Alpay Kabacalı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 82; Gencer, *a.g.m.*, s. 189.

¹³⁵ Şarl Velay, *Anadolu’nun İstikbali ve Akdeniz Meselesi*, (Mütercim Yusuf Ziya), Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, Dersaadet 1329, s. 46-47. İngiltere, Almanya’nın Akdeniz’e gelmiş olmasından rahatsız olmuş ve Sir Grey 13 Aralık 1912 tarihli bir konuşmasında, “İngiltere, altı devlet-i muazzamanın Adalar Denizi adalarından her türlü temlik ve işgal fikrinden vaz geçmelerini isteyecektir”. Bkz. *a.g.e.*, s. 47.

Kamil Paşa hükümeti bile savaş sırasında İngiltere'den umudunu kesmişti.¹³⁶ Almanya Balkan sorunlarının düzelmesini müteakip Akdeniz'e gönderdiği donanmanın kalıcı olacağını ilan etmişti.¹³⁷ Mahmud Şevket Paşa daha da ileri giderek hükümet programında, “*Ordunun yeniden yapılandırılmasında elbette Almanya'ya düşünüyorum maarifin reformunda Alman hükümetinin desteklerini bekliyorum*” demişti. Mahmud Şevket Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte, Germanofon bir iktidar işbaşına gelmişti. Her ne kadar Rusya geleneksel politikalarından vazgeçmiş değilse de Çarıkof'un sayesinde Türk-Rus ilişkilerinde iyi bir dönem yaşanmıştı.¹³⁸ Ordunun yeniden yapılandırılmasında sadece donanma, İngiltere'ye havale edilmiş diğer bütün programları Almanlar yönlendirmiştir. Wangenheim, bundan dolayı şu yorumu yapıyordu: “*Orduyu kontrol eden güç Türkiye'de her zaman en kuvvetli güç olacaktır. Eğer orduyu biz kontrol edersek, Alman düşmanı hiçbir iktidar dümeninde kalmayı başaramayacaktır*”.¹³⁹

Balkan Savaşı'nın sonuçları, Rusya'yı daha tehlikeli bir hale getirmişti. Avusturya-Rusya ilişkileri de en gergin safhasına girmişti.¹⁴⁰ Bismarck'ın tesisine çalıştığı Alman-Rus dostluğu ve yakınlığı tamamen sona ermişti. Almanya Şansölyesi Bethman Holweg, 15 Aralık 1912'de mecliste adeta meydan okumuştur. “*Avusturya hukukuna zaferyab olacağını ve eğer bu hukuk başka bir devlet tarafından düçar-ı taarruz olursa Almanya müttefikinin yanı başında duracaktır*” dedikten üç gün sonra Almanya büyük bir velvele içinde üçlü ittifakın yenilendiğini ilan etmişti.¹⁴¹ Bununla birlikte Başbakan Holweg, Balkan krizinin Avrupa savaşına dönüşmesi halinde Avrupa için bir yıkım olacağını da biliyordu. Hatta bundan dolayı Fransa elçisini uyarılmış ve tarihi bir sorumluluk altında olduklarını söylemişti.¹⁴² Bu gelişmeler Almanya'nın ordusunu daha da kuvvetlendirmesine neden olmuştu. Zaten Alman filolarının giderek güçlenmesi İngiltere'yi, Kasım 1912'de Fransa ile deniz gücü antlaşması yapmaya zorlamıştı.¹⁴³ Çünkü Almanya'nın açık deniz filosu 1912 yılı itibarıyla 21, İngiltere'nin ise 16 dretnot olacaktı. Almanya 1907 yasasıyla

¹³⁶ Fevzi, *Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyai ve Balkan Harbinde Garp Cephesi*, İstanbul, Yıldız Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, ty. s. 435.

¹³⁷ Şarl Velay, *Anadolu'nun İstikbali*, s. 50-51. İngiltere Almanya'nın bu tavrından rahatsız olmuş ve Daily Telegraph gazetesi, Alman Donanması'nın Avusturya-Macaristan Donanması komutanının emrine gireceğini ilave etmişti. Bkz. *a.g.e.*, s. 51.

¹³⁸ Ömer Turan, “II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK, Ankara 15-17 Ekim 1997, s. 245.

¹³⁹ Gencer, *a.g.m.*, s. 190.

¹⁴⁰ Kazım Karabekir, *Tarihte Almanlar ve Alman Ordusu*, İstanbul 2001, s. 109-110.

¹⁴¹ Şarl Velay, *Anadolu'nun İstikbali*, s. 76; Bayur, *TİT*, II/II, s. 94.

¹⁴² Yılmaz Öztuna, *Avrupa Türkiyesi'ni Kaybımız*, Babı Ali Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 151.

¹⁴³ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çeviren Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1990, s. 296.

kararlaştırılan gemi yapım programını aşmıştı.¹⁴⁴ İngiltere, sadece Almanya'ya karşı silahlanıyordu. 1912 yılının sonlarına doğru donanma üstünlüğü Almanya'ya geçmişti.

Almanya'nın hem Trablusgarp hem de Balkan savaşlarında takip ettiği politika Bâb-ı Âli gözünde pek hoş görülmemişse de, Balkan Savaşı devam ederken Alman Askeri Heyeti İstanbul'a gelmişti. Bu gelişme Avrupa gazetelerinde önemli bir haber olmuştu.¹⁴⁵ Bundan sonra Almanya'nın İstanbul üzerindeki eski itibarına yeniden kavuşması mümkün olabilmişti. Fakat Almanya Harbiye Nezareti, hâlâ Osmanlı'ya önemli silahların verilmesine muvafakat etmiyordu. Ancak genel savaş kaygısının artması üzerine Goltz Paşa, Harbiye Nazırlığına giderek görüşmeler yapmıştı. Savaş tehdidini önlemenin çaresi olarak Türk ordusunun güçlendirilmesi ve İstanbul'un muhafazasının gerekliliğine inandırmaya çalışmıştı. Bu arada Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Edirne'de yaptığı toplantıda savaşın devamından yana olduğu anlaşılıyordu.¹⁴⁶ Daha sonra Sofya'dan bir ajans vasıtasıyla alınan telgrafta Bulgar hükümetinin barış yapmak arzusunda olduğu, buna karşılık askeri erkânın Çatalca hattını üç-dört gün içinde yarmak istedikleri bildiriliyordu. Bu günlerde Almanya'dan Osmanlı'ya büyük çaplı toplar gönderilmekte olduğu şayiaları yayılıyordu.¹⁴⁷

Almanya, Osmanlı'nın sınırlarının geniş olmasını da istemiyordu. Sınırların geniş olması her taraftan hücumlara maruz kalmasına neden oluyordu. Bu durum önemli bir zafiyet teşkil ettiği için Türk-Alman ittifakının da pratik hale getirilmesi mümkün olmuyordu. Eğer Almanya bu haliyle ittifaka girmiş olsaydı Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı, Mezopotamya'da İngiltere'ye karşı Suriye'de Fransa'ya karşı, Bosna'da Avusturya'ya karşı ve Rumeli'de de küçük Balkan devletlerine karşı mücadeleye girmesi gerekirdi.¹⁴⁸ Osmanlı topraklarının mevcut haliyle ciddi bir korumaya ihtiyacı vardı. Almanya bu sebepten Osmanlı Devleti ile bir ittifak yapmaktan imtina etmiştir. Zaten iki ülke arasındaki ortak menfaatler müşterek hareket etmeyi zorunlu hale getiriyordu. Almanya, Osmanlı'nın Asya'daki topraklarına çekilmesiyle birlikte çevresindeki dokuz düşmanın

¹⁴⁴ Robert K. Massie, *Dretnot İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul 1995, s. 497-498.

¹⁴⁵ *Tanin*, 3 Ocak 1913, no:1775. Alman heyetinin İstanbul'a gelmesine çok önemli itirazlar gelmişti. "Geçirdiğiniz tecrübe kâfi değil mi? Alman zabitlerinden ettiğiniz istifadenin şahitleri Kırkkilise, Kumanova, Lüleburgaz'dır. Bu felaketengiz derslerden de mütenebbih olmayacaksınız?" demişlerdi.

¹⁴⁶ *ATASE. BLH*, Klasör:141, Dosya:85, Fihrist:02-05. (7 Nisan 1913 tarihli Berlin Sefiri Osman Nizami Paşa'dan mevrut gayet mahrem ve acil telgraf)

¹⁴⁷ *ATASE. BLH*, Klasör:141, Dosya:85, Fihrist:02-16. (12 Nisan 1913 tarihli Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'dan varit gayet mahrem ve acil telgraf)

¹⁴⁸ Jek, *a.g.e.*, s. 70; Waylet, Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, (Çev. Vedat Atilla, İstanbul 2004, s. 191.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

üç inmesini bekliyordu. Nitekim Balkan savaşlarından sonra Osmanlı'nın Avusturya, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ ile olan sınırı kalmıyordu.¹⁴⁹ 1913 yılı itibarıyla Osmanlı'nın komşuları Rusya, Bulgaristan ve İngiltere'den ibaretti. Osmanlı'nın Balkan topraklarının paylaşılmasından sonra savaşa katılan devletlerin uzun bir süre savaşın etkilerinden kurtulup yeniden bir savaşa girişmelerini ihtimal dışı görenler de vardı.¹⁵⁰ Fakat Yunanistan, hemen harekete geçmiş ve Bulgaristan'a karşı Sırbistan ile 1913 Mayıs'ında bir ittifak oluşturmuştu. Bu ittifaka Osmanlı da davet edilmiş ve ittifak karşılığında Edirne, Doğu Rumeli ve bazı Ege adaları teklif edilmişti. Almanya İmparatoru II. Wilhelm de bu ittifaka destek vermişti. Ancak Osmanlı hükümeti böyle bir ittifaka girmeye tereddüt etmiş gerginliğin teskinini beklemişti.¹⁵¹ Hatta bundan dolayı Almanya Dışişleri Bakanı Jagov, “*Yavaş karar veriyor, geç kalıyorsunuz*” diyerek eleştirilerini Berlin sefiri Mahmud Muhtar Paşa'ya bildirmişti.¹⁵² Hâlbuki Nisan 1913'te Alman politikacılar kendi aralarında, yani parlamentoda yaklaşmakta olan dünya savaşından bahsetmeye başlamışlardı. Aynı zamanda sanayisi çok büyüyen ordusu da mükemmel hale gelen Almanya'da, “Dünyada hiçbir mesele Almanya'nın ve Alman İmparatoru'nun müdahalesi olmaksızın halledilemez” deniliyordu.¹⁵³

Balkanların kaybedilmesinden sonra Almanya Osmanlı'ya karşı takip edilecek politikalar konusunda Avusturya ile bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşma gereği Almanya Türkiye'nin Asya topraklarına yönelik, Avusturya da Balkanlar'a yönelik politikalarının sınırlarını belirledi. Almanya'nın Balkanlarda sadece bir konsolosluk bulundurması ve Balkanların diğer şehirlerindeki işleri Avusturya konsolosları vasıtasıyla yürütmesi Balkanları Avusturya'ya bıraktığını gösteriyordu.¹⁵⁴ Ayrıca Almanya, Anadolu'ya giden yolu devamlı olarak açık tutmak zorundaydı. Bu yolun kapanması halinde Almanya'nın ekonomik bakımdan büyük zararlara uğrayacağı açıktı. Almanya'nın bundan sonraki siyaseti İngiltere'nin çevreleme politikasına karşı tavır almaktı. Zaten Avusturya ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlığın asıl sebebi de bu yol meselesinden başka bir şey değildi.¹⁵⁵ 1913 sonunda Liman von Sanders'in başkanlığında bir askeri misyon Osmanlı savunma sistemini güçlendirmek için İstanbul'a gelmiş ve boğazdaki ordunun başına atanmıştı.

¹⁴⁹ Jek, *a.g.e.*, s. 71; Waylet, Jackh, *a.g.e.*, s. 191-192.

¹⁵⁰ Jek, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁵¹ Bayur, *TIT*, II/2, s. 382-384.

¹⁵² Bilal Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler*, C:II, (1913-1914), TTK, Ankara 1982, s. 227-229.

¹⁵³ *Büyük Milletlerden Japonlar, Almanlar* (İki konferans), Konferans Kütüphanesi 1329, s. 43-44

¹⁵⁴ Waylet, Jackh, *a.g.e.*, s. 192.

¹⁵⁵ Jek, *a.g.e.*, s. 73.

Alman nüfuzunun artmasının nedeni Osmanlı topraklarından hak iddia etmemiş olmasıydı. Sanders misyonu, İstanbul’da bir kriz meydana getirmiş ve diğer üç devletin temsilcileri tarafından protesto edilmişlerdi. Artık askeri stratejinin gerekleri diplomatların barışçı çabalarını sıfıra indiriyordu.¹⁵⁶

1.5. Sonuç

Almanların 1890’lardan sonra 1914 yılına kadar Osmanlı’yı ele geçirilecek bir pazar olarak gördükleri, Osmanlı’yı verdiği silah siparişlerine göre değerlendirdikleri görülüyordu. Alman emperyalizminin en önemli hareket alanı Osmanlı toprakları olmuştu. İngiltere Alman birliğinin kurulup güçlü bir şekilde ortaya çıkmasından, Fransa ve Avusturya-Macaristan gibi doğrudan etkilenmediği için Osmanlı Devleti üzerinde etkinlik kurmasına tepki göstermedi. İngiltere’nin Almanya’nın genişlemesinden endişe duyması 1905 yılından sonra oldu. Almanya’nın etkisi önce Balkanlarda hissedildi. Zira Avusturya’nın Balkanlar’daki her türlü hareketinin yanında yer aldı. Böylece İngiltere ile Almanya’nın Balkan yarımadasındaki rekabeti başlamış oldu.

Osmanlı Devleti’ne daha II. Mahmud döneminde getirilen Moltke, imparatorluğun coğrafyasını Mezopotamya’dan İstanbul’a kadar çizmişti. Yardım amacıyla Osmanlı Devleti’ne gelen Moltke, Almanya’nın bölgeye ilk müdahalesiydi. Moltke ile başlayan Goltz’la devam eden Alman etkisi, Osmanlı topraklarında güçlü bir yer edindi. Bunun yanında Almanların, Rumeli için “*Bize faydası yoktur*” kampanyası yürüttüğü görüldü. İttihat ve Terakki, Almanya’nın emellerine hizmet etmeye mahkûm ve mecbur edildi. Avusturya ve Rusya’nın Osmanlı topraklarındaki emellerinin kaynağı da Almanya’ydı. Zira Almanya, Avusturya’nın Bosna’daki hedeflerine tam destek vermiş, Rusya’nın Balkanlardaki emellerine de kayıtsız kalmıştı. II. Wilhelm’le birlikte Pancermenist bir politika çerçevesinde Osmanlı toprakları Alman İmparatorluğu’nun bir parçası haline getirilmeye çalışılmıştı. Almanlar, İngiltere’nin sömürgesi altında bulunan Müslüman halkı İngiltere’ye karşı ayaklandırmak istediklerinden Osmanlı padişahlarının halifelik gücünü kullanmayı denediler. Almanya, II. Wilhelm önderliğinde, “güneşte bir yer kapmak” amacıyla başlattığı Weltpolitik doğrultusunda adımlar atmış ve doğunun zengin

¹⁵⁶ Earle, *a.g.e.*, s. 250.

topraklarına yönelmiştir. Zaten Trablusgarp ve Balkan savaşları askeri bakımdan Osmanlı'yı savaş malzemeleri konusunda Almanya'ya muhtaç hale getirmişti. İstanbul-Bağdat demiryolu imtiyazı da Weltpolitik için doğu hedefinde önemli bir aşama oldu. Değişik zamanlarda Osmanlı'ya gelen askeri misyonlarda görev alanlar kendi maddi çıkarlarını ön planda tutmuşlar ve Alman silah sanayinin Osmanlı'da bir tekel olması için komisyoncu gibi çalışmışlardır. Bu arada Osmanlı ordusunun modern silahlar konusunda bilgi seviyesi yükselmiş ve önemli bir asker-lider kadronun yetişmesine ortam hazırlamıştır. Bu kadroları ikiye ayırmak gerekir. Birinci kısmı, Osmanlı'yı bir felaketten başka bir felakete sürükleyerek I. Dünya Savaşı'na acele girmesini sağlayan ve imparatorluğun tasfiyesini çabuklaştıranlar.¹⁵⁷ İkinci kısmı ise I. Dünya savaşı sonunda felaketler içinde bir ülke devralarak yeni bir direniş hamlesiyle Milli Mücadele'yi başarıya götürenlerdir. Sonuç olarak Von der Goltz'la birlikte ciddi bir şekilde başlayan Alman misyonunun amacı orduda Alman sistemini kurmak ve kendi silahlarıyla donatılmış bir müttefik ordu oluşturmaktır. Bu misyondaki başarısından dolayı Goltz'a, Löwe silah şirketi, hizmetlerinden dolayı ortaklık bile teklif etmiştir.¹⁵⁸ Balkan Savaşları'nın belirgin bir etkisi de Almanya ve Avusturya'nın savaş bütçelerinde meydana getirdiği büyük artışlardır.¹⁵⁹

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

ATASE. BLH, Klasör:141, Dosya:85, Fihrist:02-05. (7 Nisan 1913 tarihli Berlin Sefiri Osman Nizami Paşa'dan mevрут gayet mahrem ve acil telgraf)

ATASE. BLH, Klasör:141, Dosya:85, Fihrist:02-16. (12 Nisan 1913 tarihli Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'dan varit gayet mahrem ve acil telgraf)

¹⁵⁷ Carl Mühlman, *İmparatorluğun Sonu 1914 Osmanlı Savaşı Neden ve Nasıl Girdi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 17-19.

¹⁵⁸ B. Vob Schmitterloew, *Aus dem Leben des General Feldmarschalls Freiherr von der Goltz-Paşa*, Berlin 1926. s. 117. nakleden Rifat Önsoy, *Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman Subayları ve Alman Silah Sanayinin Çıkarları (1871-1914)*, IX. Türk Tarih Kongresi'nden ayrı basım, Ankara 1988, s. 1212-1213; İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu ve Alman Diplomasisi: Drang Nach Osten", s. 219.

¹⁵⁹ Norman Dwight Harris, "The Effect the Balkan Wars on European Alliances and the Futura of the Ottoman Empire", *Proceedings of the American Political Science Association*, Vol:10, Tenth Annual Meeting (1913), s. 110.

- ATASE. BLH*, Klasör:17, Dosya:26, Fihrist:1. (27 Mart 1912 tarihli 5. Kolordu Komutanı Mirliya Mehmet Said Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı)
- BOA. A.MTZ(04)*, Dosya no:175, Gömlek no:23. (23 Mayıs 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sofya Sefiri Nabi Bey'e atfen Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf)
- BOA. BEO*, Dosya no:3883, Gömlek no:291184. (27 Haziran 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sofya Sefiri Nabi Bey'e atfen Sadaretpenahi'ye gönderdiği suret)
- BOA. BEO*, Dosya no:4000, Gömlek no:299997, Lef:2. (2 Şubat 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey tarafından Sadaretpenahi'ye gönderilen yazı)
- BOA. BEO*, Dosya no:4007, Gömlek no:300453. (22 Şubat 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in tarafından Sadaretpenahi'ye gönderilen mahrem yazı)
- BOA. BEO*, Dosya no:4056, Gömlek no:304155. (27 Haziran 1912)
- BOA. BEO*, Dosya no:4061, Gömlek no:304529. (10 Temmuz 1912 tarihli Atina sefaretinden mevzut tahrirat)
- BOA. A.MTZ.(04)*, Dosya no:157, Gömlek no:12, Lef:2. (20 Nisan 1326)
- BOA. DH.SYS*, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:104-1. (15 Ağustos 1912)
- BOA. DH.SYS*, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:107.
- BOA. DH.SYS*, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:108-1. (28 Ağustos 1912)
- BOA. DH.SYS*, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:119. (22 Eylül 1912)
- BOA. DH.SYS*, Dosya no:75-05, Gömlek no:1-5. Lef:120-1. (21 Ağustos 1912)
- BOA. HR.SYS*, Dosya no:24, Gömlek no:2. (9 Şubat 1912)
- BOA. İ.AS*, Dosya no:89, Gömlek:1327/Ş-19. (28 Ağustos 1909)
- BOA. Y.PRK.EŞA*, Dosya no:32, Gömlek:86. (29 Zilhicce 1316/ 10 Mayıs 1899)
- MMZC*, İçtima:83, Devre:3, cilt:5, s. 443. (19 Nisan 1911 tarihli Debre Mebusu Hasan Basri Bey'in konuşması)
- MMZC*, İnikat:101, Devre:1, s. 5. (23 Haziran 1909)
- Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesidir*, Matbaa-i Amire 1297.

2. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Adil Nami, *Osmanlılar Muharebelerini Nasıl Kaybettiler? Şimdi Nasıl Telaftı ve Terakki Edebilirler? Von Der Goltz ve İmhof Paşalarının Mütalaatı*, Sancakçıyan Matbaası, İstanbul 1331.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

- Aksun, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C.6, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.
- Aksüt, Ali Kemal, “Tarih Boyunca Türk - İngiliz Münasebetleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı:72, s. 4206.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987.
- Alkan, Necmettin, “II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto Von Kaehler ve Her iki Tarafın Beklentileri”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı:43, İstanbul 2007, s. 146-147.
- Alkan, Necmettin, *Mutlakiyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jön Türkler 1889-1908*, Selis, İstanbul 2009.
- Anderson, Mattheww Smith, *Doğu Sorunu 1774–1923*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- Andonyan, Aram, *Balkan Harbi Tarihi*, Sander Yayınları, İstanbul 1975.
- Armaoğlu, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, AÜ SBF Yayınları, Ankara 1975.
- Avcıoğlu, Doğan, *31 Martta Yabancı Parmağı*, Bilgi Yayınları, Ankara 1969.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C:II, Remzi, İstanbul 1971.
- Aydın, Mithat, “19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri”, *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:32, sayı:53, 2013, s. 39.
- Bardakçı, İlhan, *İmparatorluğun Yağması*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, 1911 Başından Balkan Savaşına Kadar*, C.II, Kısım.I, TTK, Ankara 1991.
- Beşirli, Mehmet, “İttihatçılar ve Alman Nüfuzunun Tanınması”, *Türkler*, C.14, Ankara 2002, s. 321-326.
- Beydilli, Kemal, “Türk, Savun Kendini! veya II. Wilhelm Almanyası'nda Anti –ve Pro- Türk Propaganda”, *Tarih ve Toplum*, sayı:37, İstanbul 1987, s. 106.
- Birinci, Ali, *Tarih Yolunda Yakın Mazinin Siyasi ve Fikri Ahvali*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- Bismarck, O.Von, *Düşünceler ve Hatırlar II*, MEB, Çev. Nijad Akipek, İstanbul 1991.

- Bozdemir, Mevlut, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara 1982.
- Cemal Paşa, *Hatıralar*, (Haz. Alpay Kabacalı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.
- Childs, Timothy W., *Trablusgarp Savaşı ve Türk - İtalyan Diplomatik ilişkileri (1911-1912)*, (Çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.
- Demirhan, Pertev, *Türk Çocuğuna ve Türk Gençliğine Öğütlerim*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1962.
- Dwight, Harris Norman, "The Effect the Balkan Wars on European Alliances and the Futura of the Ottoman Empire", *Proceedings of the American Political Science Association*, Vol:10, Tenth Annual Meeting (1913), s. 110.
- Earle, Edward Mead, *Bağdat Demir ve Petrol Yolu Savaşı (1903-1923)*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003,
- Feldman, Wilhelm, *İstanbul'da Savaş Günleri* (Çev. Necmettin Alkan), Selis Yayınları, İstanbul 2004.
- Fevzi, *Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyai ve Balkan Harbinde Garp Cephesi*, İstanbul, Yıldız Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, ty.
- Fındıklı, Erhan Berat, *XIX. Yüzyılda Almanya ve Almanya-Osmanlı İlişkileri*, İ.Ü. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Gencer, Mustafa, "Alman Kaynaklarına Göre Balkan Savaşı", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara 2006, s. 183-190.
- Gencer, Mustafa, *Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhı"*, İletişim, İstanbul 2003.
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi Şark Ordusu, Birinci Çatalca Muharebesi*, C:II, Kitap:1, Ankara 1983.
- Gilles, Veinstein, *Selanik 1850-1918 Yahudilerin Kenti ve Balkanların Uyanışı*, (Çev. Cüneyt Akalın) İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Goltz Paşa'nın Hatıratı, İmparatorluk Döneminde Türk-Alman İlişkileri*, (Haz. Faruk Yılmaz), Berikan, Ankara 2004.
- Goltz, Von der, *1912-1913 Balkan Harbi Barışından Sonra Osmanlı Yönetimi Üzerinde Düşünceler*, Yıldız, İstanbul 1970.
- Hanioğlu, Şükrü, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul 1986.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

Haslip, Joan, *Bilinmeyen tarafları ile Abdülhamit*, çev. Nusret Kuruoğlu, Toker yayınları 1964.

İbrahim Latif, *Rusya Devleti'nin Devlet-i Osmaniye'ye Karşı Olan Vaziyet-i Siyasiyesi Bağdat Şimendiferi, Almanya Devleti'nin Hafa'ya Siyaset-i Şarkıyyesi*, (Haz. H. Basri Hürata) Kütahya 2011.

James, Harold, *Alman Kimliği -1770'den Bugüne-* Kızılelma Yayınları, İstanbul 2009.

Jek, *Balkan Harbi'nden Sonra Şarkta Almanya*, İfham Matbaası, İstanbul 1331.

Karabekir, Kazım, *Tarihte Almanlar ve Alman Ordusu*, İstanbul 2001.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.IX, TTK Yayınları, Ankara 1996.

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çeviren Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1990.

Kieser, Hans-Lukas, *Türklüğe İhtida*, İletişim, İstanbul 2008.

Kocabaş, Süleyman, *Alman Kapanı Almanya'nın Nasıl Sömürgesi ve Eyaleti Yapılacaktık? (1883-1918)*, Vatan Yayınları, İstanbul 2002.

Kocabaş, Süleyman, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi*, Vatan Yayınları, İstanbul 2000.

Kurat, A. Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1971.

Lee, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Dost Kitabevi, Ankara 2002.

Mahmut Muhtar Paşa, *Maziye Bir Nazar, Berlin Anlaşması'ndan Harbi Umumi'ye Kadar Avrupa ve Türkiye - Almanya Münasebetleri*, Ötüken, İstanbul 1999.

Massie, Robert K., *Dretnot İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah, İstanbul 1995.

Mehmed Selahattin Bey, *İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, İnkılab, İstanbul 1989.

Mehmet Kadri Nasih, *Seraih*, Paris 1912.

Moreau, Odile, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri "Yeni Düzen" in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*, Bilgi Ün. Yayınları, İstanbul 2010.

Mühlman, Carl, *İmparatorluğun Sonu 1914 Osmanlı Savaşa Neden ve Nasıl Girdi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Noradounghian, N., *Vers La Guerre Balkanique La Turquie Moderne*, İstanbul 1950.

- Oğuz, Burhan, *Yüz Yıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler*, Can Matbaası, İstanbul 1983.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu ve Alman Diplomasisi: Drang Nach Osten”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK, Ankara 15-17 Ekim 1997.
- Ortaylı, İlber, *Eski Dünya Seyahatnamesi*, Aşina Kitaplar, İstanbul 2007.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu*, Alkim yay., İstanbul 2005.
- Ortaylı, İlber, *Tarihimiz ve Biz*, Timaş, İstanbul 2008.
- Önsoy, Rıfat, *Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Alman Subayları ve Alman Silah Sanayinin Çıkarları (1871-1914)*, IX. Türk Tarih Kongresi’nden ayrı basım, Ankara 1988.
- Öztuna, Yılmaz, *Avrupa Türkiyesi’ni Kaybımız*, Babı Ali Kültür Yayınları, İstanbul 2006
- Özyüksel, Murat, “II. Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğunda Alman-İngiliz Nüfuz Mücadelesi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no:38 (2008), s. 255-256.
- Paker, Esat Cemal, *Siyasi Tarihimizde Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1952.
- Pithon, Renée, “Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, Çev. Hüseyin Nuri, Transkripsiyon: Erdoğan Keleş, *Tarih Okulu*, Ocak-Nisan 2010, sayı:VI, s. 93-93.
- Rathmann, Lothar, *Berlin-Bağdat Alman Emperyalizminin Türkiye’ye Girişi*, (Haz. Ragıp Zarakolu), Belge, İstanbul 1982.
- Riasanovsky, Nicholas, V., Steinberg, Mark D., *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*, (Çev. Figen Dereli), İnkılâp, İstanbul 2011.
- Rohde, Hans, *Asya İçin Mücadele Şark Meselesi*, (Çev. Nihat), Askeri Matbaa, İstanbul 1932.
- Sandwith, Humphrey, Mustafa Zarifi Paşa, Karl Marx, 1855 Kars Kuşatmasının Öyküsü, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2017.
- S. Sazonov’un Anıları*, (Çev. Betil Önuçak) Derin Yayınları, İstanbul 2002.
- Satı Bey, *Büyük Milletlerden Japonlar, Almanlar*, Kader Matbaası, İstanbul 1329.
- Schmitterloew, B. Vob, *Aus dem Leben des General Feldmarrsahalls Freiher von der Goltz-Paşa*, Berlin 1926.
- Simavi, Lütfi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim*, Örgün Yayınları, İstanbul 2004.

Almanya'nın Doğu Politikasında Balkanlar

- Stettin, K. Wigtor, *Avrupa-yı Vusta Siyasetinde Yeni Hedefler Berlin-Bağdat*, Kütüphane-i İslam ve Askeri, Dersaadet 1330.
- Şamsutdinov, A.M., *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, Çev. Ataol Behramoğlu, Doğan kitapçılık, İstanbul 1999.
- Şimşir, Bilal, *Ege Sorunu, Belgeler*, C:II, (1913-1914), TTK, Ankara 1982.
- Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Sultan Abdülhamid*, İstanbul 1990.
- Tanin*, 3 Ocak 1913, no:1775.
- Toprak, Zafer, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982.
- Turan, Ömer, "II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK, Ankara 15-17 Ekim 1997, s. 245.
- Türk, Fahri, *Türkiye İle Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, C:II, TTK, Ankara 1957.
- Ulubelen, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 2009.
- Velay, Şarl, *Anadolu'nun İstikbali ve Akdeniz Meselesi* (Mütercim Yusuf Ziya), Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, Dersaadet 1329.
- Velay, Şarl, *Bahri Sefid Meselesi ve Asya-yı Osmanî'yi Tehdit Eden Tehlikeler*, İstanbul 1331.
- Von der Goltz Paşa, *Genç Türkiye'nin Hezimet İmkân ve İtilası*, Mütercim Cevdet, Kader Matbaası, Dersaadet 1329.
- Walder, David, *Çanakkale Olayı*, Çev. M. Ali Kayabal, Milliyet yay., İstanbul 1970.
- Wallach, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, (Çev. Fahri Çeliker), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.
- Waylet, Bonyar, Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, çev. Vedat Atila, İstanbul 2004.
- Winterstetten, Karl Von, *Berlin-Bağdat Alman Yayılmacılığı ve Osmanlı Politikaları*, (yay. Haz. Faruk Yılmaz), İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2000.
- Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C:1, İstanbul t.y.